

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2017

Johana Strenková

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Současný stav chodského nářečí ve vesnici Postřekov
Current State of the Chod Dialect in the Village of Postřekov

Johana Strenková

Vedoucí práce: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)

Studijní obor: B AJ-ČJ (7507R036, 7507R037)

2017

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Současný stav chodského nářečí ve vesnici Postřekov potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 7. 12. 2017

Johana Strenková

Chtěla bych poděkovat vedoucímu této bakalářské práce PhDr. Ladislavu Janovcovi, Ph.D, za cenné rady a připomínky. Dále děkuji všem respondentům za spolupráci a ochotu.

ANOTACE

Tato bakalářská práce popisuje současný stav chodského nářečí ve vesnici Postřekov. V teoretické části jsou shrnuty rysy chodského nářečí a jeho lexikální stránka, přičemž čerpáme z odborné literatury na toto téma. V praktické části jsou podány analýzy rozhovorů s respondenty z Postřekova na základě popsaných rysů z teoretické části, jejich celkové shrnutí, ze kterého je vyvozen stav chodského dialektu v této vesnici. Výsledky této výzkumné sondy jsou také dále porovnány s podobným výzkumem provedeným před dvaceti lety.

KLÍČOVÁ SLOVA

Chodsko, dialekt, rys nářečí, lexikální prvek, respondent, analýza, výzkumná sonda

ANNOTATION

This bachelor thesis describes the current state of the Chod dialect in the village of Postřekov. The theoretical part of the thesis summarizes features of the Chod dialect and its lexical component, while drawing from acknowledged literature on this topic. In the practical portion, analyses of individual respondents are presented based on the features of the dialect stated in the theoretical part. It features a summary of the analyses, wherefrom the current state of the dialect is deduced. The results of this research are then compared to that of one carried out twenty years ago.

KEYWORDS

Chodland, dialect, a feature of a dialect, lexical element, respondent, analysis, research

Obsah

Úvod.....	1
1 Vymezení nářeční oblasti.....	2
2 Chodsko	4
3 Postřekov.....	7
4 Hláskosloví	10
4.1 Samohlásky a jejich změny	10
4.2 Souhlásky a jejich změny	13
5 Tvarosloví	16
5.1 Substantiva.....	16
5.1.1 Splývání původních i-kmenů a ia-kmenů (současné typy kost a píseň/růže).....	16
5.1.2 Splývání dativních koncovek	16
5.2 Adjektiva	16
5.2.1 Posesiva.....	16
5.3 Pronomina.....	17
5.4 Verba	17
5.5 Adverbia	17
5.6 Prepozice	17
6 Lexikální stránka chodského nářečí.....	18
7 Metodologie	21
8 Analýzy rozhovorů.....	24
8.1 Věková skupina 20–30	24
8.1.1 Respondent A ₁	24
8.1.2 Respondentka A ₂	24
8.1.3 Respondentka A ₃	24
8.1.4 Respondent A ₄	25
8.1.5 Respondent A ₅	26
8.2 Věková skupina 30–45	27
8.2.1 Respondent B ₁	27
8.2.2 Respondent B ₂	27
8.2.3 Respondentka B ₃	27
8.2.4 Respondent B ₄	28

8.2.5	Respondent B ₅	29
8.3	Věková skupina 45–60	29
8.3.1	Respondentka C ₁	29
8.3.2	Respondentka C ₂	30
8.3.3	Respondent C ₃	31
8.3.4	Respondentka C ₄	32
8.3.5	Respondent C ₅	32
8.4	Věková skupina 60 a výše	33
8.4.1	Respondentka D ₁	33
8.4.2	Respondentka D ₂	34
8.4.3	Respondentka D ₃	35
8.4.4	Respondent D ₄	36
8.4.5	Respondentka D ₅	37
9	Současný stav jednotlivých jevů chodského nářečí v Postřekově	39
9.1	Samohlásky a jejich změny	39
9.1.1	Palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky ä	39
9.1.2	Zavřenější výslovnost hlásky ɛ a o	39
9.1.3	Zavřená výslovnost dvojhlásek ej a ou	39
9.1.4	Přehláska a > ě /e/, á > ie /i/	40
9.1.5	Široká výslovnost samohlásky y/i	40
9.1.6	Redukce samohlásek ve skupině kons + ňi, ny /ňí, ný/ a ve slabice ňi	40
9.1.7	Změna o v ú	40
9.1.8	Přehláska o v e	40
9.1.9	Poklesnutí ě v e ve slabice vě	41
9.1.10	Změny kvantity	41
9.1.11	Pro Chodsko typická archaická podoba ve slově <i>dířče</i>	41
9.1.12	Dlouhá výslovnost koncovky nom. pl. maskulin vzoru pán a muž	41
9.1.13	Stará délka ve tvarech zájmen <i>náše a naši</i>	41
9.1.14	Délky v infinitivech a l-ových přičestích určitých sloves (viz teoretická část)	41
9.1.15	Krátká výslovnost infinitivů typu <i>nest, pect, řect</i>	42
9.1.16	Zvláštní výslovnost minulého přičestí slovesa <i>být (bəl..)</i>	42
9.1.17	Zvláštní výslovnost tvarů slovesa <i>jíst</i>	42
9.1.18	Změny kvantity samohlásek, které Voráč (1976) ani Hruška (1891) ve svých pracích nezmiňují ⁴²	
9.1.19	Změny kvality, které Voráč (1976) v <i>Českých nářečích jihozápadních</i> ani Hruška (1891) ve své stati <i>O hláskosloví chodském</i> nezmiňují	43
9.2	Stav souhlásek a jejich změn	44

9.2.1	Změna d > r	44
9.2.2	Sekvence hlásek -avi-, -ovi-, -evi- u jmen obecných typu <i>lavice</i> , u jmen místních typu <i>Havlovice</i> a u jmen rodinných typu <i>Beranovic</i>	44
9.2.3	Protetické h.....	44
9.2.4	R místo měkké střídnice ř.....	44
9.2.5	Změna h v d ve slovech se skupinou souhlásek hl	45
9.2.6	Změny souhlásek, které Hruška (1891) ve své stati <i>O hláskoslovi chodském</i> ani Voráč (1907) v Českých nářečích jihozápadních nezmiňují.....	45
9.3	Tvarosloví.....	45
9.3.1	Splývání původních i-kmenů a ia-kmenů.....	45
9.3.2	Vyrovňování koncovky některých feminin ve prospěch typu <i>nůše</i>	46
9.3.3	Dativ plurálu na -om typu <i>kravom</i> , <i>husom</i>	46
9.3.4	Unifikace koncovek u posesiv.....	46
9.3.5	Záměna 3. a 4. pádu sg. osobních zájmen	46
9.3.6	Analogické tvary některých zájmen podle tvaru zájmena <i>tom</i>	46
9.3.7	Samohláska i v plurálu zájmena <i>ten</i>	46
9.3.8	Tuztoho apod.....	46
9.4	Lexikální stránka chodského nářečí	47
10	Porovnání výsledků výzkumné sondy s výzkumem Aleny Jaklové	49
10.1.1	Zavřená výslovnost dvojhlásek <i>ej</i> a <i>ou</i>	49
10.1.2	Redukce samohlásky v minulém přičestí slovesa <i>být</i>	49
10.1.3	Délka v nominativu plurálu maskulin	50
10.1.4	Délka v zájmenech <i>náši</i> a <i>náše</i>	50
10.1.5	Zavřenější výslovnost hlásky <i>ę</i> a <i>o</i>	50
10.1.6	Přehláska v určitých slovech	50
10.1.7	Změna kvantity samohlásek	51
10.1.8	Protetické h.....	51
10.1.9	Náhrada d > r.....	51
10.1.10	Hláska h místo asimilovaného g.....	51
10.1.11	Variantní přípona -ouc u jmen rodinných.....	51
10.1.12	Splývání původních tvarů i-kmenů a ia-kmenů.....	51
10.1.13	Jména rodinná s koncovkou -ouc/uc.....	52
10.1.14	Koncovka -om v dativu plurálu.....	52
10.1.15	Ostatní jevy.....	52
10.2	Srovnání výsledků výzkumu u stejně starých respondentů	52
10.2.1	Shody.....	52
10.2.2	Rozdíly	52

Závěr.....	54
Seznam použité literatury	55

Úvod

Cílem této práce je popsat současný stav chodského nářečí ve vesnici Postřekov po stránce fonetické, morfologické a lexikální.

Postřekov jsme vybrali, protože se vyznačuje vyšší mírou zachovalosti nářečí než ostatní chodské vesnice. Je tomu tak i kvůli zachovávání tradic (např. masopustu), které se ve zbytku Chodska již příliš nedodržují.

V teoretické části je také stručně vylíčena historie Chodska a Postřekova samotného, ze které vyplývají různé jazykové vlivy (vliv německého jazyka, globalizace atd.) a která poukazuje na tradice a na proměnu společenského života v Postřekově. Tato část může být také ilustrativní pro pochopení ubývání dialektu.

Po prostudování základní dialektologické literatury a literatury zaměřené na chodské nářečí byla vypracována teoretická část popisující jeho rysy, se kterými jsou následně v praktické části porovnávány komunikáty, které byly v Postřekově získány od respondentů různých generací. Z takového porovnání potom vyvozujeme, které rysy chodského nářečí jsou stále živé, které už se neobjevují nebo které jsou na ústupu, popř. v jaké věkové skupině se vyskytují.

Nářečí se bezpochyby vytrácí a dochází k jeho nivelizaci. Popsáním současného stavu nářečí v Postřekově se dá určit míra rychlosti mizení tohoto dialektu. Předpokládali jsme, že v nejmladší generaci se již výrazně neprojeví žádné rysy chodského nářečí, zatímco v nejstarší věkové skupině je nářečí stále ještě živé a aktivně užívané, i když již zcela neodpovídá odborné literatuře, jelikož chodské nářečí bylo naposledy popsáno J. Voráčem v r. 1976.

Podobný, podrobnější výzkum byl proveden r. 1997 Alenou Jaklovou a byl publikován v časopise Naše řeč. Toto téma je tedy aktuální z toho důvodu, že od posledního oficiálního výzkumu uběhlo 20 let a výskyt rysů dialektu se nepochybně za tu dobu změnil, tudíž popsání současného stavu chodského nářečí v Postřekově by mělo přinést aktuálnější výsledky.

1 Vymezení nářeční oblasti

V této kapitole vycházíme především z toho, jak vymezil chodskou oblast Voráč v *Českých nářečích jihozápadních, části druhé* (1976).

Bělič (1972, s. 224) zařazuje chodské nářečí do skupiny jihozápadočeské, „sousedící od jihu s nářečímí středočeskými a na východě přesahující do jihozápadního cípu Moravy za Třešť, Telč a Dačice.“ Voráč (1976, s. 91) tento komplex dále dělí na „dva větší celky, na jihočeský a západočeský,“ zahrnující chodskou oblast. Chodské nářečí prošlo vývojem totožným s tím oblastí jihozápadočeské; ani historické, ani širší Chodsko se ve svém vývoji nevyznačovalo jinými znaky vytvořenými pouze v této oblasti, nebylo tedy autonomním nářečním útvarem. To, co ho odlišuje od zbytku jihozápadočeské oblasti, je nejvyšší míra zachování jevů typických pro celý širší jihozápadočeský komplex. Tato zachovalost není výsledkem vlivu správních celků, ale hlavně geografických podmínek této oblasti; uchování nářečí pomohly hornaté předěly Šumavského podhůří, kvůli kterým měli obyvatelé této oblasti nižší komunikační možnosti. Pomáhá také „vědomí krajové sounáležitosti obyvatel této svébytné kulturní sféry“, kteří žili a stále žijí svými tradicemi, jež se takto zachovaly (Klimeš, 1992, s. 91).

Chodsko, také nazývané Domažlicko, je nejrozsáhlejším a nejvýznamnějším úsekem nářečí v západočeské skupině. Historické Chodsko tvoří jedenáct vesnic (Postřekov, Klenčí, Chodov, Újezd, Draženov, Stráž, Mrákov, Tlumačov, Klíčov, Chodská Lhota a Pocinovice, srov. Voráč, 1976, s. 39), ale chodské nářečí se nevymezuje pouze touto oblastí, nýbrž používá se ho i v širší oblasti, kterou Voráč nazývá „širší Chodsko“. Za severní hranici této oblasti považuje Staňkov a vesnici Všekary (zahrnující i západní část Horšovského Týna). Východní hranicí je kdyňský okres, který leží mezi kotlinou domažlickou a kotlinou klatovskou – tato hranice je povahy retardační; odděluje „od sebe území, na kterém je jev kdysi živý a zákonitý na ústupu (klatovská strana), a území, na němž jev dosud odolává (domažlická oblast)“ (tamtéž). Stav nářečí u staré generace se na východ a na sever od vlastního Chodska liší maximálně v intenzitě zachovalosti daných jevů typických pro celou jihozápadní oblast. Naopak Chodská Lhota a Pocinovice, patřící k historickým vesnicím a nacházející se na jihu Chodska, se „od svého už nivelizovanějšího okolí tolik neliší“ (Voráč, 1976, s. 39). Hruška (1907, s. 3) ve svém Dialektickém slovníku chodském mluví o širším a historickém Chodsku při zdůvodňování zúžení své práce na oblast původních vesnic a blízkého okolí. Z mluvy se dá podle něj usuzovat, že Chodsko se rozpínalo až k Plzni a Klatovům. Poukazuje však na odlišný způsob života (hlavně strážení hranic), který vyústil v rozdílný vývoj obou výše zmíněných oblastí.

Voráč (1976, s. 52) poukazuje na fakt, že stejně tak jako v případě rozlišení historického a širšího Chodska i městská a vesnická mluva se pravděpodobně kdysi nijak výrazně nelišila, a to především u staré generace; proto preferuje termín nářečí domažlické oproti chodskému, jelikož to spíše odpovídá hledisku geografickému.

2 Chodsko

Informace v této kapitole čerpáme především z knihy Eduarda Maura *Kozina a Lomikar* (1989).

Ačkoli první zmínky o Chodech pocházejí již z bitvy u Brůdku, jména vesnic, absence dřívějších archeologických nálezů a další důkazy nasvědčují, že chodské vesnice byly založeny až v průběhu 13. století. Chodové vykonávali strážní službu a za ni jim bylo uděleno mnoho privilegií (avšak nebyli svobodní, jak se mylně traduje). Kvůli tomu měl také vývoj historického Chodska svérázný charakter; od vývoje nářečí v ostatních oblastech jej odlišuje také bezprostřední vliv němčiny; díky blízkosti německé hranice byli Chodové s Němci v neustálém styku (Hruška, 1907, s. 3).

Namísto šlechtě Chodové podléhali přímo králi, který je často z důvodů finanční nouze zastavoval. Ve 14., 15. i na počátku 16. století byly Chodům uděleny značné výsady, popřípadě potvrzeny ty, které byly založeny do té doby jen na obyčeji. Nejdůležitější byla listina Jana Lucemburského z roku 1325. V roce 1456 obce zakoupením domažlické rychty vytvořily jednotnou obec 11 chodských vsí a ovládly tak chodský soud. Toto společenství mělo vlastní pečeť a praporec (zobrazující však nikoliv hlavu psa, ale pár plstěných bot). Do 15. stol. se nářečí kvůli odlehlosti území měnilo jen nepatrně (Eva Buršíková, osobní sdělení).

Mezi Chody se vžilo přesvědčení, že jsou oproštěni od roboty, ale tak tomu nebylo; jejich robota byla omezena na dovoz dříví do domažlického hradu, navíc do bitvy na Bílé hoře zde nebylo rozvinuto režijní podnikání, které by vyžadovalo pracovní sílu poddaných (dvory, pivovary atd.). V 16. stol. však upadal význam jejich strážní služby díky zdokonalení techniky, prořídnutí lesů a stabilizování hranice. I nazírání na poddanské výsady se změnilo; výsady byly považovány za platné jen tehdy, když byly potvrzeny písemně. Chodové tak ve sporech argumentovali výsadami, které se zakládaly na zvycích a někdy i na špatné interpretaci psaných výsad (Chodové byli povětšinou negramotní).

V roce 1572 vyřešili svou situaci tak, že se vyplatili ze švamberské zástavy. Bylo jim přitom panovníkem zaručeno, že budou již navždy podléhat české komoře. Dostalo se jim tak svobody, po které vždy toužili. Protože však nebyli schopni platit dluhy, císař je zastavil městu Domažlice, což opět vedlo k nepokojům.

Ve třicátých letech 16. stol. se na Chodsko dostává známý rod Lammingerů z Albenreuthu. Jim bylo Chodsko zastaveno, a tak dostalo novou vrchnost. Časem dal císař dokonce Lammingerům Chodsko dědičně. V důvěře ve svá privilegia posílali za Ferdinandem výpravy, leč s neúspěchem. Docházelo k omezování svobod, k zavádění roboty,

navíc se k tomu i přidala tvrdá rekatolizace. Císařova rozhodnutí z roku 1628 a 1630 nařizovala Chodům slíbit Lammingerům poddanství a poslušnost.

Na konci 16. stol. a na počátku 17. stol. bylo Přimdsko a Tachovsko (dříve tvořící součást chodského regionu) prodáno zástavní šlechtě. Tato oblast byla následně kolonizována Němci a chodské nářečí zde německému živilu zcela podlehl (Eva Buršíková, osobní sdělení). Jak bylo již uvedeno dříve, z tohoto důvodu se dále mluví o Chodsku pouze jako o oblasti domažlické.

Volf Maxmillián Lamminger, zvaný „Lomikar“, který chodskou oblast zdědil, byl, jako většina pobělohorské šlechty, Němec (dvě třetiny vesnic v jeho panství byly německé). Pokračoval v kolonizaci pohraničí, udělil Němcům privilegia, která se blížila bývalým privilegiím chodským. Administrativa probíhala v němčině, úředníci jednali s lidem výlučně německy, dokonce poněmčovali některá jména (Hruška, 1907, s. 7). Na chodské nářečí byl takto vyvíjen velký tlak, ale přece se Chodové neponěmčili. Zde měl vývoj nářečí zcela opačný průběh; Němci, kteří se zde usadili, se počestili, dokonce i přijali chodské nářečí (Eva Buršíková, osobní sdělení).

„Lomikar“ byl sice schopný ekonom, ale zabíral poddanské pozemky a zvyšoval robotu, což vedlo k odporu proti vrchnosti. Boje Chodů s jejich pány nijak podstatně nevybočovaly ze série povstání tehdejší doby, lišily se pouze lpěním Chodů na svých privilegiích. Císař však (po přijetí delegace z Chodska) potvrzení privilegií zamítl. Povstání skončilo dvěma rozsudky smrti, z nichž byl vykonán jen jeden; v Plzni byl dne 28. 11. 1695 za přítomnosti Chodů popraven Jan Sladký Kozina.

V 18. století se Chodové opět bouřili, tentokrát proti Stadionům. Opět chodily delegace do Vídně, zastavovaly se roboty, ale bezvýsledně. Tato hnutí se tak stala součástí celozemského hnutí za snížení robot. Byla výrazným podnětem pro reformy Marie Terezie a Josefa II., které také znatelně ovlivnily další vývoj v chodské oblasti. I na Chodsku začala být zaváděna povinná školní docházka, zrušení roboty mělo za následek odchod některých nemajetných obyvatelů z chodských vesnic za prací mimo domov, mladí muži pak studovali vyšší typy škol mimo místo svého rodiště (Procházka, 1996, s. 10). Stále však nedocházelo k výraznému ovlivnění nářečí; to se udržovalo nadále i v 19. století, protože matky s dětmi na rozdíl od mužů zůstávaly doma a chodský dialekt byl tedy mateřským jazykem (Eva Buršíková, osobní sdělení).

Na Chodsko se v dobách rostoucího národopisného zájmu v době národního obrození dostává například Karel Jaromír Erben nebo Božena Němcová, která zvětšila příběh kozinovské tradice ve svých Obrazech z okolí domažlického. František Palacký se zasloužil

také o to, že chodská krajina byla do určité míry heroizována – mimo bitvy v roce 1040 a 1431 byly na Chodsko řazeny i jiné, čistě hypoteticky. Důvodem pravděpodobně bude přítomnost českého živlu až u hranic a Chodů jako jejich obránců. Ve 40. letech vidí literatura selské bouře jako vzor bojů proti feudalismu. V době táborů lidu jsou chodské rebelie vnímány jako symbol osudu českého národa a jeho boje proti Němcům. Motivy z Chodska lze pozorovat v různých oblastech národního umění, např. ve výzdobě Národního divadla. Roku 1882 přichází na Chodsko Jirásek a svými Psohlavci se zaslouhuje o zdvojnásobení popularity Chodska ve vlasti. Zájem o Chodsko byl historický, národopisný, ale i turistický; to vše podporovalo Chody ve skupinovém vědomí, hrdosti a udržování tradic. Na druhou stranu mělo toto otevření se světu i negativní dopad; do chodského dialektu začala pronikat obecná čeština (Eva Buršíková, osobní sdělení).

V roce 1850 došlo k zavedení státní správy, což mělo za následek osamostatnění každé chodské vsi; každá ves měla trochu odlišný vývoj, z čehož vyplývá i různý vývoj nářečí (Eva Buršíková, osobní sdělení).

3 Postřekov

Informace v této kapitole čerpáme převážně z knihy Reiningerové (2000) a Volfíka a Friše (2002).

První písemná zmínka o Postřekově pochází z roku 1325 z právního dokumentu privilegia Jana Lucemburského, ačkoli je pravděpodobné, že historie této obce sahá ještě dál. Osudy této chodské vesnice se nijak významně neliší od zbytku Chodska, snad jen v tom, že ji dělil od Německa pouze potok; možná proto si v porovnání s ostatními chodskými vesnicemi Postřekov nejvíce zachoval tradice a nářečí (Eva Buršíková, osobní sdělení). I Postřekov se v 15. a 16. století dostával pod správu Domažlic, byl závislý na jejích správních pánech a po Bílé hoře v roce 1621 se dostal do vlastnictví rodu Lammingerůů – toho času bydlelo v Postřekově 39 hospodářů. Postřekov potom sehrál důležitou roli v rebeliích proti Lammingerům; Postřekovští osvobozovali vězně z kleneckého vězení, za což následoval trest v podobě čtyř týdnů nucených prací.

Po Volfu Maxmiliánovi Lammingerovi (též zvaném Lomikar) koupil chodské vsi včetně Postřekova Jiří Jindřich Stadion, který pokračoval v Lammingerových snahách o podporování průmyslového podnikání v této oblasti. V Postřekově „byla již v roce 1666 založena papírna, později proměněná na brusírnu skla“ (Reinigerová, 2000, s. 3). V polovině 18. století tvořilo obyvatelstvo Postřekova již 62 hospodářů „a také řemeslníci, tesař, krejčí, kovář, tkadlec a mlynář ve mlýně o jednom kole na stálé vodě“ (tamtéž). V roce 1793 měl Postřekov již 836 obyvatel.

Postřekovští byli vyznání katolického a spadali pod klenečskou farnost; do poloviny 19. století však nebyl Postřekov spojen s Klenčím žádnou veřejnou cestou. V roce 1833 byla v Postřekově zřízena škola; do té doby musely děti chodit do školy v Klenčí. To zřejmě vedlo ke špatné školní docházce („podle přehledu pořízeného v roce 1790 chodilo do školy z 85 dětí jen 6 pravidelně, 47 nepravidelně a 32 vůbec“) (Reinigerová, 2000, s. 4). Do nově postavené školy v Postřekově chodilo téměř 200 dětí.

Po změně státního zřízení v roce 1848 se stal Postřekov součástí „politického, soudního i berního okresu Domažlice“ (tamtéž). Došlo i na volbu starosty, kterým se stal Jan Buršík. Touto dobou měl Postřekov 1589 obyvatel. Roku 1896 zřídil Josef Kapic v Postřekově tkalcovnu s 11 stavy, která byla zrušena až roku 1951 (Volfík a Friš, 2002, s. 22). V roce 1900 byla dokončena stavba postřekovské kaple, která byla zasvěcena svatému Jakubovi. V tom samém roce došlo v Postřekově k zřízení Reifeisenky. „1. 8. 1910 přijel [...] první vlak do Postřekova; železnice spojovala Postřekov a Tachov a znamenala pro obec možnost

spojení s ostatním světem (Reinigerová, 2000, s. 4). R. 1912 byl postaven hotel U Chodské stráže, kde se prodávaly i jízdenky na vlak.

Stejně jako celý svět i Postřekov byl hluboce poznamenán světovými válkami. Muži museli narukovat, občané pocítili nedostatek potravin i ostatních komodit. V roce 1916 byl zabaven zvon z místní kaple a použit na munici. Na památku padlým byl v Postřekově v roce 1925 postaven pomník.

V roce 1919 proběhly první volby do obecního zastupitelstva. Kromě starosty a zastupitelstva byly voleny i různé komise (např. finanční, lesní, cestní). Obyvatelům byla k dispozici obecní knihovna. Fungovaly zde také různé spolky, například Podpůrný spolek zednický, Sbor dobrovolných hasičů (od r. 1895), Sokol (od r. 1910), Dělnická tělocvičná jednota (od r. 1920). Roku 1930 měl Postřekov 1756 obyvatel (z toho 176 Němců), kteří se živilí převážně zemědělstvím. Mladí lidé však, vyzváni vládou, odcházeli do průmyslu mimo obec a domů se nejčastěji vraceli jednou týdně; to byl jeden z hlavních důvodů poklesu užívání nářečí, které zde bylo odjakživa vázáno na zemědělství. Mladí tak vnášeli do nářečí například intonaci z obecné češtiny (Eva Buršíková, ústní sdělení). „Od roku 1910 byl zaveden v obci elektrický proud, v roce 1921 zřízena nová pošta“ (Reinigerová, 2000, s. 5). V letech 1921-1922 byla přistavěna k hotelu další část – sál na zábavy, ve které se obyvatelé při různých slavnostech sdružují dodnes. Od r. 1926 zde funguje národopisný soubor. Ve 30. letech začal v Postřekově hrát také místní ochotnický spolek. V r. 1935 „byla v Postřekově založena odbočka Svazu přátel SSSR“ (Volfík a Friš, 2002, s. 46).

V důsledku Mnichovské dohody byla zabrána horní část Chodska, včetně Postřekova. České nápisy byly v obci nahrazeny německými, z okna úřadu visela vlajka s hákovým křížem. V postřekovské škole měly děti až 6 hodin němčiny týdně; po zjištění nízké znalosti tohoto jazyka došlo k výměně učitelů. Místní muži byli nuceni pracovat v Německu, někteří se tajně stali členy východní a západní zahraniční armády. Tancování a muzika byly za dob druhé světové války v Postřekově zakázány. V roce 1940 zde proběhlo zatýkání kvůli aféře Jana Smudka, 30. a 31. dubna 1945 byl Postřekov bombardován. Osvobozen byl 2. 5. 1945 americkými vojáky – dostalo se jim tradičního uvítání chlebem a solí (Reiningerová, 2000, str. 6).

Poválečná léta byla časem velkých změn i v Postřekově. Jednou z největších bylo vysídlení německého obyvatelstva; z Postřekova se muselo vystěhovat zhruba 120 nemajetných rodin. R. 1952 se část Postřekova zvaná Nový Postřekov stala samostatnou obcí Díly. Vznikaly různé společenské organizace (Československý svaz mládeže, Svaz pro spolupráci s armádou, Svaz osvobozených politických vězňů, Svaz žen atd.), některé obnovily

svou činnost (Sokol, Svaz přátel SSSR atd.). Zakládaly se spolky a oddíly, např. Lidová myslivecká společnost (1951), oddíl kopané (1951), klub šachistů, oddíl sportovní gymnastiky, oddíl odbíjené (1973). V sále promítalo od r. 1955 kino. Kvůli vládnímu nařízení došlo k přechodu živností pod Spotřební družstvo Jednota, některé obchody a hospůdky byly zrušeny. Mlýny byly r. 1951 uzavřeny, pilu převzalo r. 1952 JZD, do kterého toho samého roku vstoupili všichni zemědělci. Druhá vlna mladých lidí odešla z donucení do průmyslu, a v zemědělství tak pracovala pouze střední a starší generace (Eva Buršíková, osobní sdělení). Již od dob po válce docházelo k výstavbám v obci; přibyla budova nádraží, v 60. letech byly vystavěny nové domky, dále byly vybudovány tělocvična a hřiště s tribunou, nová budova školy a mateřská škola, nová restaurace. „Zhruba do konce 60. let byly živé i zbylé tradice v Postřekově, i když s jejich udržováním museli pomáhat členové postřekovského souboru, škola a JZD. Běžně se ve všední dny ještě nosily kroje, postřekovské děti chodily v kroji i na vyšší stupeň ZŠ do Klenčí“ (Eva Buršíková, osobní sdělení).

Jednou z příčin úpadku tradic je jistě televize a jiné komunikační technologie, které se do Postřekova, stejně jako do zbytku republiky, dostaly. S otevřením hranic po roce 1989 se sem dostaly i jiné telekomunikační možnosti a situace nářečí se opět zhoršila (Eva Buršíková, osobní sdělení).

I když všeobecně došlo na Chodsku k úpadku tradic, Postřekov jimi stále do určité míry žije. Dodnes zde funguje národopisný soubor (jeden ze tří chodských), který obnovil svoji činnost po válce a předvedl chodské tradice již i v Německu, Polsku, Maďarsku a Jugoslávii. Za zmínku stojí především postřekovský masopust, kterým každoročně ožije celá obec. Tato událost zasáhne do každodenního chodu života téměř každého člověka v Postřekově, těší se velké oblibě i u lidí z okolních vesnic, ba i nedalekých Domažlic.

4 Hláskosloví

Jedním z distinktivních znaků chodského nářečí je jeho hláskosloví, podle Hrušky (1891, s. 32) je stav samohlásek v chodském dialektu „nejvíce svérázný“. Kromě hláskoslovných znaků, které jsou společné celé jihozápadočeské oblasti, se zde vyskytují ještě další, jež se jinde v této oblasti nedochovaly nebo se na jiném území objevují pouze zřídka (Voráč, 1976, s. 42). Informace v této kapitole čerpáme především z práce Jaroslava Voráče *Česká nářečí jihozápadní II* (1976), z níž vychází i Lumír Klimeš v *Západočeské vlastivědě – Jazyk*, a z Hruškovy stati *O hláskosloví chodském* (1891).

4.1 Samohlásky a jejich změny

Některé samohlásky typické pro chodskou oblast jsou foneticky rozdílné od obecněčeské výslovnosti, což je způsobeno historickým vývojem jednotlivých dialektových oblastí.

Samohlásky *ę* a *o* bývají vyslovovány vždy krátce, jejich zavřenější výslovnost není dodržována důsledně, je však nápadná.

Velmi markantní a typická je palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky *ä*, jež je artikulována „hřbetem jazyka poněkud vyklenutým směrem k přední části tvrdého patra; přitom se špička jazyka opírá celou svou plochou o dolní zuby a nestahuje se tedy k dolním alveolám jako při normálním středočeském *á*. Takový čelistní úhel bývá pravděpodobně menší“ (Voráč, 1976, s. 40). Tento jev se sice objevuje i dále za hranicemi chodského úseku, ne však již pravidelně. Hruška se ve své práci zmiňuje o širší výslovnosti *á*, dále se jí však nevěnuje.

Zavřenou výslovnost dvojhlásek *ou* a *ej* má chodský dialekt společnou s dalšími jihozápadočeskými nářečími. Výslovnost dvojhlásky *ou* může být zavřená v různé míře; od *ou*, až k *uɔ*; tyto varianty se mohou střídat i v promluvách jedné osoby. Příčinou je zřejmě diftongizace *ú > ou*, která se na Chodsko dostala později oproti ostatním oblastem.

Podobně je tomu rovněž u zavřené výslovnosti dvojhlásky *ej* (ze starého *y*), kde diftongizační proces pravděpodobně také proběhl později. Výslovnost *ej* se může podobat *ej* až *ij*, např. ve slovech „*bijvalo, vijmluvnice, [...] hluchej, slepej*“ (Voráč, 1976, s. 42). Dále se takto vyslovují i slova s „původním *aj* nebo *e + j*“ (tamtéž), např. *vejmeno* (Hruška, 1891, s. 35).

Vývoj samohlásek proběhl na Chodsku podobně jako v jiných oblastech skupiny jihozápadní; zde o něm však svědčí více dokladů. Došlo při něm také k depalatalizaci *e > a* hlavně po měkkých souhláskách, např. *čap, fčala, čalo, kačar, sršán, šaro*. Hruška (1891, s. 34) uvádí ještě příklad *šnarovat* místo *šněrovat*, dále pak „*břasa* (vřes),

čap (čep) [...] *jahla* (jehla),“ ačkoliv tuto změnu neuvádí jako důsledek palatalizace, pouze jako přehlásku e v a.

Přehláska a > ě /e/, á > ie /i/ se v chodském dialektu vyskytuje častěji než v češtině, např. ve slovech *načel*, *nažel* (i *nažil*), *zapřeže* [...] *vzel*, *zažel*, /h/užil atd., přesněji podle Hrušky (1891, s. 35) „některá slovesa I. třídy 5. vzoru, která mají v participiu 1-ovém místo novočeského *vzal*, *vzali* [...] *vzel*, *vzeli*“ a některá slovesa 4. třídy, např. *smáti se*, *hřáti*, *přáti*, která „mají v chodštině inf. *smít se*, (*h*)*řít*, *přít* [...] a participium 1-ové: *smíl*, *smíla*..., *hříl*, *hříla*“...(tamtéž). „Chodština neruší přehlásky v domácích jménech: *Káče*, *Hanče*“ (tamtéž). Hruška (1891, s. 35) zmiňuje také skupinu slov, kde „skleslo v chodštině a na e: *behno*, *jasan*, *kamerát*, *selát*, *tekí*, *zjera*..“. Této změně se Voráč ve své práci nevěnuje.

„Nepronikla sem ve staré generaci dosud diftongizace í>ej po c, z, s“; je zde tedy stále í ve slovech jako: „*cítít*, *cícha* [...], *vozik*“ (Voráč, 1976, s. 41). Voráč (1976, s. 42) tvrdí, že „rozdíl mezi y – i je úplně setřen.“ Za Hruškovy doby tomu tak zřejmě ještě nebylo; uvádí několik příkladů široké výslovnosti y, mezi nimi i „pověstné chodské bul“ (Hruška, 1891, s. 43) (viz níže).

V porovnání se zbytkem západočeské oblasti se zde objevuje více lexikalizovaných případů průvodních vokálů při slabičném r, l, např. ve slovech *misel*, *melčít*, *harnec*, *charpa*. Někdy ještě provází tyto souhlásky neurčitá samohláska: *sərce*, *chatərnej*, *kərk*, *sərp*, *zərńí*. Hruška (1891, s. 37) tento jev uvádí jako příklad „pohybného e“. Jak tyto archaické vokály ustupovaly, souhlásky i nebo y se redukovaly ve slovech jako: *səlnej*, *młnár*, *słńice*, v příčestích *nosəl*, *chod’əl*, *bəl* nebo *vozl*, *bl* a také *prskejš* a *pokrvadlo* (= poklice)“ (Voráč, 1976, s. 42).

Stejně jako v klatovské, přeštické nebo plzeňské oblasti zde dochází k „redukcí samohlásek ve skupině kons + ňi, ny /ňí, ný/ a ve slabice ňi v případech jako *pjeknəho*, *co je to platnə*, [...], *pšence*, *sence*, *stunce*“ atp. (Voráč, 1976, s. 43). Hruška (1891, s. 40) tento jev popisuje jako „vysouvání i“.

Hruška (1891, s. 41) ve své práci ještě zmiňuje diftongizaci a následnou monoftongizaci ó – uo – ů. Na Chodsku lze podle něj najít více příkladů než v češtině – např. *bútka*, *brambúr*, *chúdat* (v dětské mluvě), *chvíje* atd. Domnívá se také, že podle této změny vznikla analogicky změna o v u: *punebí*, *stuh*, *stunat*, *takuvej*.

Hruška (1891, s. 40) píše také o přehlásce o v e, zejména v případě tvarů některých zájmen: v *ničom*, *všom*, *vňom* – tuto přehlásku připisuje chybné analogii podle *tom*. Tato přehláska se stejně tak objevuje ve slově *polodne*.

Hruška (1891, str. 39) se dále zmiňuje o zvláštní výslovnosti minulého přičestí slovesa *jíst*, ve kterém se e mění v i (*jid, nejidli* atd.).

Klimeš (1992, s. 87) věnuje pozornost také „nadměrné dvojhlásce ou (za staré ó)“ ve slovech jako „*roužnout* (=rozsvítit), *poučet* (=půjčovat), *touň* a *houvjezí*“, která se v chodském nářečí vyskytuje stejně často jako v ostatní jihozápadočeské oblasti.

Co se týče kvantity samohlásek, rozdily jsou zde z celé jihozápadočeské skupiny nejzachovalejší. Jedná se zejména o „délky v kořenných slabikách některých dvojslabičných feminin, a *to pína, plíva, slína, hnída, /j/iskra, sáze*“, jen na Chodsku se vyskytující „*douha, rejba, houba* [...] „*vúje, chvúje*“ a pro Chodsko „typická archaická podoba ve slově *d'ifče*“ (Voráč, 1976, s. 43); Klimeš (1992, s. 87) uvádí i varianty *d'ifče* a *d'ifčka*. Tato oblast se od zbytku jihozápadu nijak významně neliší „ve stavu starých délek u původně dvojslabičných maskulin, jako *kráj* a *plouh*“ (Voráč, 1976, s. 44). Poněkud ve větší míře se zde objevují „délky vzniklé pozdějším dlužením v kořenných slabikách původně krátkých, jako *kúš, kús, rúh, stúh*“ (tamtéž). Stará generace vyslovuje (podobně jako v blízké západočeské oblasti) poslední dlouhou samohlásku před nulovou koncovkou v genitivu, např. ve slovech ze *vrát, strán, hromád, votáv* [...], *jelít, housát, kuřát, telát*. Pro tuto oblast je také typická dlouhá výslovnost koncovky nom. pl. mask., např. *hadí, páňi, vlci, chlapci*. Ve tvarech *náše* a *náši* zůstala zachována stará délka zájmena *náš*. Oproti Klatovsku a Přešticku je dlouhá výslovnost samohlásky v řadových číslovkách *šístej, sídmej, vúsmej* celkem konzistentní. Nejvíce markantním rozdílem v délce samohlásek u slovesných tvarů jsou délky „v infinitivech a l-ových přičestích typů */h/umít; /h/umíl; trpít, trpíl* a *volát, volál* (v historickém třídění podle infinitivního kmene by šlo především o všechna slovesa III. třídy a v V. třídě zejména o slova typu dělati)“ (Voráč, 1976, s. 44). Patří sem i dlužení v přičestích u jiných typů slovesných, jejichž infinitiv se ve spisovné i obecné češtině vyslovuje dlouze, „a to nejčastěji v kořenných slabikách jako */h/umříl, nadřili se, vorevřili*“ (Voráč, 1976, s. 45). Délku samohlásky v přičestí typu *minoul, vinoul* a také *zoul, voboul* má chodský dialekt společnou se širším okolím, stejně jako v přičestích *mejl, rejl, krejl, šíl, žíl* ap., které „jsou ještě na mnohem širší oblasti jihozápadní“ (tamtéž). Stejně jako na zbytku jihozápadu se vyslovují infinitivy typu *nest, pect* s krátkou samohláskou. Oblast domažlická se však liší od svého okolí krátkostí v infinitivu *řect*.

S odlišnou výslovností samohlásek souvisí i přezdívka Chodů „buláci“ a název chodského dialektu samotného – bulačina. Tato pojmenování mají svůj původ v přičestí *bul* (už za doby Hruškovy tuto výslovnost bylo slyšet jen ojedinele); o jeho původu existují různé teorie. Hruška (1891, s. 41) se domnívá, že jde o „míšení kmene *by* a *bu*, jako opak toho

viděti v obecné mluvě: *zbyde* m. *zbude*“. Tento názor však vyvrací Havránek (1934, s. 157), který tvrdí, že jde o tvar vytvořený analogicky podle *budu* nebo *budeš*. K Havránkově hypotéze se přiklání i Voráč a Klimeš (1992, s. 87), který uvádí, že dnes se často vyslovuje *bəl*.

4.2 Souhlásky a jejich změny

Inventář souhlásek v chodském dialektu je shodný s ostatními nářečími; rozdílný je v tom, že zde dříve nebyla hláska *g*. Hruška (1891, s. 49) poukazuje na fakt, že někteří Chodové nebyli schopni ani souhlásku *g* po někom zopakovat. Nijak podstatně se neliší od dalších částí jihozápadní oblasti „ve střídnici za asimilované *g* v případech jako *gdo*, *něgdo* > *hdo*, *ňehdo*, *Hdíňe* (= Kdyně)“ (Voráč, 1976, s. 46). Ve slovech cizího původu chodský dialekt více zachovával střídnici *k* za *g* např. ve slovech *švagr*, *krunt*, *kroš*, *kranát*, *kusto* atd.

Prvkem příznačným právě pro tuto oblast je změna *d* > *r* („*poruška*, *storola*, *sturánka*, *porešev*, *porloubí*, *d'erek* (gen. *d'etka*), *porepsát* aj.“ (Voráč, 1976, s. 46). Hruška (1891, s. 46) podotýká, že toto „platí i o *d*, které vzniklo spodobením nebo neústrojně z *t*: *svarba*, *vorevřít*“.

Ve slabikách *bě*, *pě*, *mě*, *vě* se vyslovuje (stejně jako na většině českého území) *bje*, *pje*, *vje*, *mě*, např. *bježet*, *vješet*, *pjena*, *mňesto*, *mňešíc*. Byla však zde zachycena i starší výslovnost, např. *mel*, *nehujmejí*, *bedujou* atd. Hruška (1891, str. 38) píše o poklesnutí *e* v *ě* ve dvou případech: *vedět* a *povedět*.¹

Ještě v polovině 20. stol. zde bylo slyšet zbytky „rozložené výslovnosti v mluvě nejstarší generace po souhláskách *b* a *p* (*bjič*, *pjivo*)“ (Voráč, 1976, s. 47); tato výslovnost však vymizela; i za Hruškovy doby se jednalo jen o „zbytky měkkosti“ (Hruška, 1891, s. 47).

V sekvenci hlásek *-avi-*, *-ovi-*, *-evi-* u jmen obecných typu *lavice*, u jmen místních typu *Havlovice* a u jmen rodinných typu *Beranovic* se mění souhláska *v* na *j* a *i* se vysouvá, takže výsledná podoba zní „*lajce*, *rukajce*, *bradajce*, *jalojce* [...], *Havlojce* *Petrojce* [...] (v Draženově a Újezdě žijí však vedle toho lokální varianty *Havlouce*, *Petrouce)*“ (Voráč, 1976, str. 47). Kozinovi(c) se analogicky mění na *Kozinojce* nebo *Kozinouc*, „na jihozápadním Domažlicku [...] je výslednicí této změny varianta *-uc*: *Beranuc* (vedle *-ojc*)“ (tamtéž). Voráč (1976, str. 48) tvrdí, že souhláska *v* není vyslovována „v souhláskových seskupeních jako *sv*, */zv/*, *kv*, *dv*, např. *sjtílka*, *sjet*, *sjecenej*, *sjedek*, *to vám sječí*, *zjedavej*; *kjet*, *náše Kjeta*; *dje* atd.“ (tamtéž)².

¹ Tento jev je v *Českých nářečích jihozápadních II* uveden u souhlásek a jejich změn, ve stati *O názvosloví chodském* pak u samohlásek.

² Podstatné je zde však i následující *e*, resp. *ě*.

Typické pro tuto oblast je vyslovování protetického h- (zejména členy staré generace), a to „před samohláskami a před ň, r, ř, tedy v případech jako *halmara, harest, harvokát, habi, hale; hud'it, huzlík, hucháč, nehumíl* [...], *hňisko, hrizec, hřešato*“ (Voráč, 1976, s. 48).

Jak tato výslovnost mizí, vyskytují se vlivem městské mluvy i hyperkorektní tvary. Tak vznikla například přezdívka pro lidi z Domažlic, kteří jméno *Honda* vyslovovali jako *Onda* – odtud přezdívka *Ondáci* (Hruška, 1891, s. 48). Hruška (1891, s. 55) vyjmenovává další příklady, kde se protetické h vyskytuje (již v r. 1891 však zaznamenal jeho velký úbytek): „na začátku věty nebo verše [...] – *hale ty bys bul chytřej!* Sem patří výrazy důrazné a ustálené – *hale di!*.“ Dále je možno slyšeti protetické h ve vlastních jménech: *Hana, Hanička, Hanižka, Hanouc, Heva, Hujezdo* atd.

Protetické -h se také vkládá mezi dvě samohlásky, a to častěji v jednom slově, méně už pak mezi dvěma slovy: „*nahučit se, nehupřahanej; lilo ha lilo*“ (tamtéž).

Poměrně častěji než kdekoliv jinde v okolních oblastech se zde objevuje změna sč > chč, např. ve slovech *chčestí, chčasnej*. Zůstává tu také ale „stará skupina šč- (nezměněná v št'-), tedy *ščestí, ščasnej*“ (Voráč, 1976, s. 49). Podobně je zde udržována „změna stř- > tř-: *třílet, třízlík, tříhal, tříd'ák, tříkačka* a také se zde zachovává staré tř-, jako *třep, třevíc, třejc* [...] Vedle toho bývá zde někdy disimilace tř- > kř: *křilet, křešně*“ (tamtéž).

Místy dochází k „disimilaci mezislovních skupin sykavkových, jako např. *u náj se žilo, nejse to připravilo* [...] apod.“ (tamtéž).

Výslovnost „epentetického -j- před měkkými zubnicemi (*sejd', bujd', ajť, mlajť, vocajd'*)“ se zde objevuje stejně jako jinde v západních Čechách (tamtéž).

Hruškova podrobnější studie se věnuje i dalším znakům a změnám:

Na Chodsku se často vyslovuje r místo měkké střídnice ř, a to ve slovech *rezat, hourežky, perez* [...], podobně *starec*, nikdy stařec.

Nedochází k měkčení n ve skupinách souhlásek cizího původu: *šnúra, šnarovat, šněrovačka, šenk, trunk; posunky*.

Hlásky n před b a p se mění v m nebo až v nosový zvuk, i když jde o části různých slov: *ha(m)ba, pá(m)bů, pa(m)-páter*.

Souhláska d střídá h v příslovcích se skupinou souhlásek hl: „*tudle, tándle, sendle* (nosovka m mění se při tom v n anebo klesá na pouhý zvuk nosový, pak se ale toto d odsouvá)“ (Hruška, 1891, s. 46).

Dochází k vysunutí d ve slovech: *zvíhat, púznej, punebí, převčírem*; v imperat. *poj, pote* (zřídka pojte).

Souhláska t se vysouvá ze skupiny nebo dvojice jiných souhlásek: *esli (asli), přásky, šveska, slát* (ale stelu); *kadlec, kančka* aj.

Ve slově rybník se „bn mění v mn a n je pak odsunuto“ (Hruška, 1891, str. 47); výsledná podoba tedy zní *rimík*.

Souhláska v je v chodském dialektu často zaměňována za b: „*babor, bablna, bedle, besta, bidlo, bidlička, brabec, brabenec, břasa*“ (Hruška, 1891, s. 47).

Dochází zde také k odsunu v „ze skupin svl: *slíkat, slačec* atd., svr: *srbít, srbavka* atd., vš: *šecho, šak* atd.“ (Hruška, 1891, s. 48).

Osud změn [ch] je podobný jako jinde v češtině, ale jsou zde jisté „dialektické obecné zjevy, jako [...] změna ch v k: *skovat*, odsutí ch: *nešť (z nechžt)*, *sváně*; přísutí ch: *prachnic*“ (Hruška, 1891, s. 50).

„Často se mění v chodském podřečí skupina sk v šk [...]“ (Hruška, 1891, s. 51), např. ve slovech *škála, škalník, škejba, škořápka, škoula, škořice, škvařit, škvrna; dešťka* je z *dešťka*.

Skupina cv bývá zaměňována za čv, pokud ve slově následuje „ještě jedno č; tedy: *čvičit, na čvičenou...*, *čvoček, čvočkař, čvrček*; ale *cvok*“ (tamtéž).

Hláska ž se mění v ř v těchto slovech: „*bařina, řeřáb, drůbeř* (jen ve smyslu drobotina; jinak chodsky lichva), někdy i *mládeř*“ (Hruška, 1891, s. 52).

Skupina čt se mění na št ve „*štvrt, štvrte.j, štverek, štíry; štverák*“ (tamtéž).

5 Tvarosloví

5.1 Substantiva

5.1.1 Splývání původních i-kmenů a ia-kmenů (současné typy kost a píseň/růže)

Jedním z nejvíce signifikantních znaků ve skloňování substantiv je „splývání tvarů i-kmenů a ia-kmenů v některých pádech především v gen. sg., kde nastává vyrovnání ve prospěch i-kmenů; je tedy *do peci /-í/, do druhí vesnicí, vot slepicí, do sencí, do stuncí, sešel se silňicí, z rejži, do touňi*“ (Voráč, 1976, s. 49). Jak podotýká Voráč, Hruška se vyslovil proti existenci této disimilace v chodském dialektu; *Český jazykový atlas* však uvádí, že tvar *díži* v genitivu singuláru feminin „tvoří areál v záp. Čechách, formy *díži, diži* se vyskytují na Chodsku“ (*Český jazykový atlas IV*, 2014, str. 98).

V domažlické oblasti se pravidelně vyskytují tvary nom. a ak. pl. f v podobě *zd'e, mast'e, mrzoutost'e, bolest'e*, atd., stejně jako „lok. pl. f. *řich hraňicích, po barovňicích* (= borůvkách), *na ližech, na rúžech* a samozřejmě i *na kost'ech, bolest'ech*“ (Voráč, 1976, s. 50). Slovo *vjec* a *řeč* má v nom. a ak. pl tvar „*vjece* [..], *řeče* (tamtéž).“ Zde se naopak vyrovnávají koncovky „ve prospěch typu *nůše*“ (Klimeš, 1992, s. 90).

5.1.2 Splývání dativních koncovek

I v chodském nářečí byla „starší krátká koncovka o-kmenová typu *chlapom pravidlem*“ (Voráč, 1976, s. 50). „Velmi pozdě [...] pronikl na Domažlicko analogický západočeský dativ plurálu na -om typu *kravom, husom, řim hospodiňom, vjecom, k d'ětom, lidom* (tamtéž).“ Starší generace stále vyslovuje v lokálu o-kmenů koncovku -ích: „*po dvořích, na řich kolovrařích, na rameňích, ve mlejňích, na Vjhledřích* (tamtéž).“

5.2 Adjektiva

U adjektiv je koncovka nominativu plurálu maskulin životných a neživotných tatáž: *dobří muži, pjekní* *ptáci.*

5.2.1 Posesiva

Přídavná jména posesivní nejsou rodově rozlišena a neskloňují se: jsou zde tvary *tátovo* (kabát), *mámíno* (šátek), u příjmení je to pak hláskově obměněný tvar na -ovic typu *Kozinouc, -uc*, případně oblastní *ojc*.

5.3 Pronomina

V akuzativu neutra se živě užívá tvar je: „*plátno sme vzeli a vyprali sme je – uvařila zelí, jak je nabrla – eště sem je kojila, d'íťě atd.*“ (Voráč, 1976, s. 50).

Alena Jaklová (1997) považuje za nápadnou „záměnu 3. a 4. pádu sg. osobních zájmen (*slovo tě nedají, jak tě říkam, já tě říkam, vid'ela ti tú, přēju tě to apod.*)“.

Analogicky podle tvaru zájmena *tom* se tvoří další tvary zájmen jako „*v ňom, čom, něčom, ničom, všom atd.*“ (Hruška, 1891, s. 40).

Hruška (1891, str. 17) tvrdí, že v chodském dialektu má zájmeno *ten* ve všech tvarech i.

5.4 Verba

Stejně jako jinde v jihozápadní oblasti je zde používán imperativ „typu *řekňi, řekňite*“ a dochází zde k analogickému vyrovnání „3. os. pl. préz, typu (oni) *umí, sází* (jako *trpí, chodí*)“ (Voráč, 1976, s. 51).

Hruška (1891, s. 36) zmiňuje některé tvaroslovné znaky u samohláskových změn. V imperativu sloves třetí třídy vzoru kryje (v aktualizovaném systému slovesných tříd) je koncovka -í: *bí, pí* [...], *neklí, plí, d'í se co d'í, vilí, zasí*.

5.5 Adverbia

V komparativu a superlativu adverbíí koncovku -i nahrazuje koncovka -š; „m.: *lehčeji, nejčastěji* ... má chodština *lehkejš, nejčasťějš*...“ (Hruška, 1891, s.40).

5.6 Prepozice

„U předložky *z* se uchoval na Chodsku a Stříbrsku místy ještě zdvojený (reduplikovaný) tvar *zez*: *zez vrat, zez dvoru, zezvniť* (Chodov), *zez vosrd'í, zez Ďílú, zez Petrojc* (Draženov)...“ (Klimeš, 1992, s. 91).

6 Lexikální stránka chodského nářečí

Lexikální zásoba nářečí je zaznamenána ve speciálních nářečních slovnících. Pro chodské nářečí byly se staveny slovníky dva. První vytvořil po patnácti letech práce Jan František Hruška a vydal svůj *Dialektický slovník chodský* r. 1907. Kromě jednotlivých lexémů obsahuje tento slovník, jak sám Hruška napsal, i „všecko odchylné po stránce tvaroslovné, hláskoslovné i fonetické, syntaktické, aj.“ (Hruška, 1907, s. 1). Při sestavování slovníku vycházel ze slov, která přes léta pochytil v konverzaci s lidmi (Hruška, 1907, s. 2). Zachytil tak stav nářečí na přelomu 19. a 20. století; i on však již vyjádřil obavy o jeho budoucnosti: „Nemění se tak rychle mluva lidu sama, ale s vymírajícími nejstaršími hlavami mizí navždy největší díl zděděných zvláštností“ (Hruška, 1922).

Jindřichův *Chodský slovník* vyšel při příležitosti čtyřicátého výročí jeho úmrtí, v roce 2007. Vychází ze strojopisu uloženého v Muzeu Jindřicha Jindřicha a po Jindřichově smrti ho dokončil dr. Josef Kotal. Nebylo zjištěno, kdy přesně sběr jazykového materiálu probíhal, avšak dle dokončení díla Chodsko (r. 1951) lze usuzovat, že sběr probíhal někdy předtím. Slovník je nesystematický, nekonzistentní ve způsobu lemmatizace, obsahuje i slovní zásobu obecné češtiny – bylo mu vytykáno mnohé, avšak důležité je si uvědomit, že autor nebyl jazykovědec. Napodobil vzor Hruškova slovníku (který byl také z pohledu dnešní lexikografie nesystematický), ale vycházel ze sebraného materiálu, který byl rozsáhlejší. (Zbyněk Holub, Helena Chýlová, Marta Ulrychová, 2007, str. 6–9).

Otázka aktuálnosti slovníku je složitá, neboť z údajů v Jindřichově *Chodsku* vyplývá, že materiál, ze kterého Jindřich vycházel, zahrnoval texty zhruba za 140–150 let. Jindřich by tedy na základě své sběratelské činnosti (rčení, přísloví, pohádky...) mohl zaznamenat slova, která byla za jeho života už dávno mrtvá (Zbyněk Holub, Helena Chýlová, Marta Ulrychová, 2007, str. 7). Hruška (1907) naopak vycházel z mluvy tehdy živé; nabízí se tedy myšlenka, že by mohl přesněji zachytit skutečnou podobu nářečí ve své době.

Cílem této práce je porovnat současný stav chodského nářečí s dostupnou literaturou; Jindřichův slovník je z publikačního hlediska nejnovější, proto budeme při uvádění příkladů v teoretické části vycházet z něho. Rozdělení do věcně významových okruhů je pouze formální záležitostí pro uvedení příkladů. Vycházeli jsme z okruhů uvedených v dotaznících použitých při sestavování *Českého jazykového atlasu*, a sice: „I. Místní a domácí prostředí (osada, obydlí, domácnost, potrava, šatstvo). — II. Hospodářství (venkovská usedlost, domácí zvířata). — III. Zemědělské práce. — IV. Příroda (krajina, počasí, rostlinstvo, živočišstvo). — V. Člověk (po stránce tělesné i duševní). — VI. Život člověka (od dětství do hrobu). — VII. Společenský život (tradiční i současný na vesnici)“ (Rubín, 1973).

K jednotlivým okruhům uvádíme tyto příklady z Jindřichova slovníku:

I. Místní a domácí prostředí

- ažůra (druh výšivky), bablňák (bavlněný šátek), bačřit (kouřit), bakanče (dřívější typ střevíce s lošnami), bandúr (druh pečiva), barabízna, hbelík, besta (vesta), buclák (velký baňatý hrnec), cárat (máčet si knedlík do omáčky nebo šťávy z masa), cípek (šáteček na krk), čbán, demů (domů), drcadlo (zrcadlo), dúdl (štrúdl), duchna (velká poduška), fjertoch (zástěra k žen. kroji), halmara, házídlo přes bídlo (škubánky), chůdba (chodba), kabza (kapsa), mařenka (polousušená hruška), mjíska (mísa), paprikáč (maso na paprice), plotňák (větší hliněný hrnec), rukajce (rukavice), sence (světnice), šlijška (šlejška), třijc (střevíc), vjichýř (vikýř),

II. Hospodářství

- bídle (vidle), bječ (bič), bjidýlko, cibuláky (druh brambor), ciment (cement), cmundit (špatně, neuměle vařit, péci), dobyče (dobytče), dyjm (dým), džlab (žlab), fasuvát (fasovat, dostat příděl), heber (hever), houklid (úklid), houvězí (i huvězí), jalounce/jalojce (mladá kráva před prvním otelením), kačar (kačer), krunt (statek, pozemek), mařtal (stáj, chlív), mlyjn (mlýn), pajzák (velká kost z kýty), plápoliště (volné, nezastavěné místo u statku), rebíz, skopík (beránek), zahradka, žleb

III. Zemědělské práce

- behnit se (o ovcích – pářit se), blánit (mýtit lesy), dobjer (poslední vybírání, např. brambor), hnuj (hnůj), chcípát (uhynout), chomút (chomout), klúčit (káceti, pasečiti les), kobjila (kobyly), lūs (les nebo paseka, nálež. k . chod. statku), melivo (obilí k mletí), paběrkuvát (paběrkovat, trhat zbylé ovoce), plecovat (zasekáváním kůry značkovat stromy určené pro vykácení), ryjdl (rydlo), tratar (trakař), volečkář (hospodář, který má voly), zálež (kompost),

IV. Příroda

- ankreš (angrešt), aurikle (prvoseknka jarní), baldrán (kozlík lékařský), barovnice (borůvka), bartolomjejký (hrušky, které zrají koncem srpna), bařina (bažina), behno (bahno), bejlí, blat'ouch, bodlavý jablko (durman obecný), bukvjice, cajmrsk (špatné počasí), bůřka, douha (duha), dýšť (déšť), fičít (fičet), fták (pták), hambous (vratič), hímeli (jmelí), íštěrka (ještěrka), laštovjičnik (vlaštovničnik), líják (prudký, vydatný déšť), nedopyjr (netopýr), oubočí, pabouk (pavouk), přehánka, vějka (vítr se sněhem), vjišně, zduch,

V. Člověk

- bazilišek (základní, pořouchlý člověk), bebé (v dět. mluvě rána, bolest), bestýje, bezlavyj, bláhovyj, blídnut (blednout), cepenyj (otužilý, zdatný), ciráty (okolky, drahoty), cúdla (neupravená žena), čálo (i čílo; čelo), daremnyj, fúsy (fousy), houtroby (útroby), chertán

(chřtán), klembí (patro v ústech), kúřít (kouřít), lyjtko (lýtko), mysel (mysl), řibet (hřbet), sjudomí, slína, třevo (střevo), vobličij, vobučí (obočí), zhled (vzhled),

VI. Život člověka

- bába [béba], děrek, bachna (tlustá, lenivá ženština), bečán (popř. bečoun – dítě, které často pláče), bírdovna (vězení), břitov (hřbitov), cera, diuče, falář (farář), hadvent (/harvent, advent), hlavnička (tyf), hnípat (expr. spát), hospockyj (hostinský), kamerád /kamorád, lezar (lazar), líbát (líbat), nevjiňátko, očenáš, paňnevěsta (paní nevěsta), rodič (rodák), říšník (hříšník), slečínka, vochlesta (ochlasta),

VII. Společenský život

- barborka (žesnká maškara, která chodívala večer před sv. Barborou), beran (evangelík), bíjokraf (biograf), domlatky (slavnostní zakončení výmlatu, spolené s pohoštěním mlatců), dožinky, droužka (družička), dupavá (název lidového tance na Chodsku), dyškerecí (zpropitné), jemark (jarmark), kůžalník (kuželník), letanýje (litanie), ljubjileum (lubileum), majzličky (hra v karty), masopůst (masopust), okročák (chodský lidový tanec), rathúz (z něm., radnice), súd, svarba, vyjbor (výbor)

7 Metodologie

V teoretické části jsme vycházeli z odborné literatury popisující prvky chodského nářečí. Snažili jsme se skombinovat popis Hrušky (1891) a Voráče (1976); z Hruškovy stati *O hláskosloví chodském* bylo však nutné po uvážení některé části vynechat, neboť se zde míchaly znaky chodského nářečí se znaky obecněčeskými. Stať byla také velmi detailní; proto jsme výklad postavili především na pojednání Voráčově a informacemi z Hrušky jsme jej jen doplnili, neboť pojednání Voráčovo bylo více aktuální; při vynechávání jsme částečně vycházeli z vlastních znalostí chodského nářečí, částečně ze vzpomínek pamětnice Evy Buršíkové. Byla použita i zpětná vazba – pokud se v rozhovorech objevil prvek, který nebyl popsán v teoretické části, byl tam následně doplněn. Lexikální prvky chodského nářečí byly zkoumány podle Hruškova a Jindřichova slovníku.

Respondenti byli rozděleni do čtyř věkových kategorií: 20–30, 30–45, 45–60 a 60 a výše, přičemž do každé kategorie jich bylo vybráno pět. Limity věkových kategorií byly vybírány na základě rodinného života; v nejmladší kategorii by měli být lidé, co se usazují a zakládají rodiny, lidé ve věkové kategorii 30–45 by si měli užívat naplno rodinného života, následující kategorie by již měla mít víc volného času a jejich děti by měly odrůstat, nejstarší věková kategorie zahrnuje důchodce. V nejstarší kategorii je jedna respondentka ve věku 93 let, která by se měla nejvíce blížit Voráčově popisu nářečí.

Při výběru respondentů byl zohledněn hlavně jejich původ (rodiče by měli pocházet z Postřekova; pokud jeden z nich nebyl místní, šlo o to, aby pocházel alespoň z Chodska). Tomuto hledisku se většinou podařilo dostat; jedině u Martina Váchala matka nebyla původem z Chodska, ale z nedalekých Poběžovic (Martin Váchal však celý život pracoval v místním JZD, takže by se tento nedostatek ve výběru mohl vyrovnat). U starších generací většinou nebyl problém sehnat vhodné respondenty; u mladších to bylo náročnější, neboť sňatky mezi lidmi ze stejné vesnice už nejsou tak běžné, jako bývaly, což by mohlo ohrozit kritérium původu. Dalším problémem při výběru respondentů z nemladší generace byl fakt, že mladí v Postřekově často nezůstávají nebo jdou ve valné většině studovat do velkých měst, jako je Praha, Plzeň atd. Jen dva respondenti z nejmladší generace neodešli studovat vysokou školu; tito respondenti dnes pracují v Německu, ale do práce dojíždějí. Ostatní studují na vysoké škole, přičemž domů se vrací téměř každý víkend nebo si po vystudování našli práci v Postřekově. U studentů jsme se snažili hledět také na to, aby byli nějak spjati s místním

folklórem. Vycházeli jsme také z reflexe starších respondentů, když hodnotili, kdo v Postřekově ještě mluví nářečím.

Respondentům byly kladeny dva typy otázek. U prvního setu otázek jsme vycházeli z *Českého jazykového atlasu: dotazníku pro výzkum českého nářečí* sestaveného Českou dialektologickou komisí. Ptali jsme se na datum narození, původ rodičů, vzdělání, zaměstnání, původ partnera. V druhém setu otázek jsme čerpali z tematických okruhů *Českého jazykového atlasu*: pro každý tematický okruh byla vymyšlena jedna otázka (tedy celkem sedm otázek). Otázky zněly:

1. Vaříte nebo pečete tradiční chodská jídla?
2. Chováte nějaká domácí zvířata?
3. Máte nějaký pozemek, políčku, popř. pracoval(a) jste někdy na poli či v zemědělství?
4. Chodíte někdy na procházky do přírody? Kam?
5. Máte nějakého koníčka? Co vás baví?
6. Jste věřící? Chodíte nebo chodil(a) jste někdy do kostela?
7. Líbí se Vám společenský život v Postřekově? Angažujete se v něm nějakým způsobem?

Ke každé otázce byly kladeny spontánně podotázky, aby se respondenti více rozmluvili. Nejúčinnější většinou byla podotázka k otázce č. 7 týkající se popisu masopustu.

Samotným otázkám předcházela seznamovací část, kdy bylo respondentům vysvětleno, že se mají co nejvíce rozpovídat, že nejde ani tak o obsah jejich odpovědí, hlavně, aby mluvili a neodpovídali jedním slovem. Respondenti ze starších věkových skupin se touto radou řídili velmi svědomitě, ovšem příslušníci mladší generace měli často problém odpovědět na otázku více než jednou větou. Kvůli tomuto rozporu v délce odpovědi jednotlivých respondentů činí rozdíl mezi jednotlivými nahrávkami i deset minut.

Tyto rozhovory potom byly analyzovány, nikoliv transkripcí celých nahrávek, ale excerpováním jednotlivých znaků a lexikálních prvků chodského nářečí, přičemž se vycházelo z teoretické části této práce a z Hruškova a Jindřichova slovníku v případě lexika. U jednotlivých mluvčích jsou uvedeny jejich odpovědi na první set otázek, aby byly zjevné vlivy na jejich nářečí, a u každého z nich jsou uvedeny znaky, které se v rozhovoru s ním objevily.

Respondenti nejsou nazváni pravým jménem, nýbrž písmenem a číslem v dolním indexu. Písmena A, B, C, D byla použita pro označení respondentů podle věkových skupin, do kterých spadají, přičemž A je věková skupina nejmladší a D nejstarší. Číslo v dolním indexu

je v rozsahu 1–5 (5 mluvčích v každé věkové skupině). Tímto označením je zajištěna snadná orientace, zejména pak ve shrnutí vyskytujících se rysů chodského nářečí, neboť podle výčtu jednotlivých respondentů, u kterých se určitý rys nářečí objevuje, lze jednoduše poznat, ve které věkové skupině má jev největší zastoupení, kde se jev vytrácí atd.

Z fonetických nebo tvaroslovných změn, jež nejsou popsány v *Českých nářečích jihozápadních* nebo v Hruškově stati *O hláskosloví chodském*, uvádíme pouze ty, které se vyskytují v Hruškově nebo Jindřichově slovníku, mimo příklady dloužení (kterým se jako takovým výše zmíněné práce nevěnují); ty jsou potom se slovníky porovnány zvlášť. Pokud se slovo nenachází ve slovnících, ale přesto se jeví záhodné je okomentovat, připojujeme poznámku, že nebylo ve slovnících dohledáno.

Při přepisování slov vyskytujících se v nahrávkách jsme se řídili *Pravidly pro vědecký přepis zápisů českých a slovenských*, vydanými Dialektologickou komisí České akademie věd a umění v Praze v r. 1951.

Z analýz respondentů byl vyvozen současný stav chodského nářečí v Postřekově; postupovali jsme po jednotlivých jevech, které byly popsány v teoretické části.

8 Analýzy rozhovorů

8.1 Věková skupina 20–30

8.1.1 Respondent A₁

Respondent A₁ se narodil r. 1996 v Domažlicích rodičům, kteří pocházeli z Postřekova. Chodil na základní školu v Postřekově, v šesté třídě přestoupil na základní školu v Klenčí pod Čerchovem. Absolvoval Gymnázium Jindřicha Šimona Baara v Domažlicích. Nyní studuje na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Přes léto pracuje v Muzeu J. Š. Baara v Klenčí pod Čerchovem. Je členem postřekovského národopisného souboru.

V projevu respondenta A₁ je již těžké dohledat stopy chodského dialektu; jediné, co je dnes v jeho řeči nápadné, je palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky ä. Co se týče lexikálních prvků chodského nářečí, zmínil pouze *slejški* a *toč*.

8.1.2 Respondentka A₂

Respondentka A₂ se narodila v Domažlicích r. 1994. Matka pocházela z Postřekova a otec z Domažlic. Navštěvovala základní školu v Postřekově, posléze základní školu v Klenčí pod Čerchovem. Střední školu studovala v Mariánských Lázních. Před rokem dokončila studium na VŠE v Praze a nyní pracuje jako účetní na obecním úřadě v Postřekově. Její partner pochází také z Postřekova.

V projevu respondentky A₂ je jasně rozeznatelná palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky ä, ostatní stopy dialektu jsou spíše ojedinělé – v jednom případě zavřená výslovnost dvojhásky ej – *společenskéj*, dlužení v nominativu plurálu maskulin vzoru pán a muž (*kluci*), dlužení ve slovech *túze* a *tám*, o se nahrazuje ú ve slově *brambúry*. Typicky chodská je výslovnost slova *akurát*.

Jméno rodinné *Hadamuc* má typickou koncovku.³

Dochází u ní k záměně dativu a akuzativu zájmen *ty* a *já* (*co bych tě povjed'ela, mi bylo pjet*), koncovky posesivních přídavných jmen jsou unifikovány (*středovo králíki*).

Lexikální prvky chodského nářečí byly zachyceny pouze v tematickém okruhu chodských jídel – např. *vosrd'ovka*, *maltošni*, *slejški*.

8.1.3 Respondentka A₃

Respondentka A₃ se narodila r. 1994 v Domažlicích. Matka pocházela z Postřekova, otec z Otova. Chodila na základní školu v Postřekově, na druhý stupeň přestoupila do Klenčí

³ O této koncovce ve jménech rodinných a místních bylo již pojednáno v teoretické části.

pod Čerchovem, absolvovala střední zdravotnickou školu v Domažlicích. Pracuje třetím rokem jako zdravotní asistentka v Německu, kde tři roky i bydlela, v současnosti za prací dojíždí.

Na mluvu respondentky A₃ měl nepochybně vliv její pobyt v Německu. V rozhovoru se zmínila, že v práci se potkává s lidmi z ostatních částí České republiky a kvůli nim svůj projev pozměnila. Nutno podotknout, že před zapnutím diktafonu se u ní projevovalo daleko více rysů dialektu, než se nám podařilo nahrát.

Výslovnost dlouhé samohlásky ä je palatalizovaná, ale už ne v takové míře jako u jejich vrstevníků. Tato respondentka vyslovuje í v některých slovech široce (např. *jídla, nevím*), což neodpovídá Voráčovu tvrzení, že rozdíl mezi y a i je v nářečí setřen.⁴ V minulém příčestí slovesa *být* je vyslovováno ə – *bəlo, bəla*, ale převládá spisovná výslovnost. K dloužení dochází ve slovech *tám, pomálu, fúnus, fšichňí*, ve tvarech slovesa *pít – píše, pijeme*, ve spojení zájmena s předložkou s *níma*, v nominativu plurálu maskulin vzoru *pán a muž – pacientí, chlapci*. Ve slově *brambúry* se o nahrazuje ú. V jednom případě je slyšitelná zavřenější výslovnost dvojhlásky ej – *babskej bál*. Slovo *d'íl* je vysloveno s měkkou souhláskou. Ve slově *selňice* dochází k přehlásce i < e.

Typicky chodskou výslovností se vyznačují slova *nákí* (nějaký), *vovjesí* (= oběsí) a *dochtor* (=doktor).

Ve slovním spojení *ze fšich tich bálú* dochází k nahrazení hlásky e hláskou i ve tvaru zájmena *ten*, což koresponduje s tvrzením Hrušky (1891, str. 17), že v chodském dialektu má zájmeno *ten* ve všech tvarech i; analogicky zřejmě i u tvaru zájmena *všechen*.

Lexikální prvky chodského nářečí se objevují v tematickém okruhu chodských jídel (*maltošni, slejški*) a při popisování masopustu ve slově *vorát*⁵.

8.1.4 Respondent A₄

Respondent A₄ se narodil r. 1996 v Domažlicích matce z Petrovic a otci z Postřekova. Chodil na základní školu v Postřekově, na druhý stupeň přešel do Klenčí pod Čerchovem, odkud v osmé třídě přestoupil na Gymnázium J. Š. Baara v Domažlicích. V současné době studuje na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Je členem národopisného souboru v Postřekově.

Jako typický představitel nejmladší generace, která odešla studovat daleko od domova, už respondent A₄ dialektem téměř nemluví. Palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky ä již

⁴ Jsme si vědomi, že pro jednoznačné vyvrácení tohoto tvrzení bychom museli analyzovat mnohem větší jazykový vzorek nositelů dialektu.

⁵ Chlapci, co měli odejít na vojnu (=voráci), chodili po domech děvčat a vyváděli

není tak markantní, ale je stále slyšitelná. Pořád se zde však projevuje zavřenější výslovnost dvojhlásky ej a ou (např. *druhej, takovej, někej, pouť, sou*), přestože míra zavřenosti není zdaleka srovnatelná s členy starších generací a tato výslovnost není konzistentní. Ve slově *brambúry* se o nahrazuje ú. K dloužení dochází ve slově *tám* a v nominativu plurálu maskulina *Pražáci*. Zvláštním případem je slovo *kuláče* – podle pamětnice Evy Buršíkové se takto říkalo koláčům pouze v dolním Chodsku; ani nejstarší obyvatelka Postřekova toto slovo s u nevyslovuje.

V toponymu *Parezov* je vysloveno r místo měkké střídnice ř (oficiální název zní Pařezov).

Jedinými chodskými lexikálními jednotkami v projevu jsou *toč* jako reprezentant chodských jídel, zájmeno *tlety* a příslovce *tuvocad'*.

8.1.5 Respondent A₅

Respondent A₅ se narodil r. 1994 v Domažlicích. Otec pochází z Postřekova a matka z Dílů. Chodil do základní školy v Postřekově, na druhý stupeň do základní školy v Klenčí pod Čerchovem. Poté se vyučil truhlářem na středním odborném učilišti v Domažlicích. Krátce pracuje v Německu jako ohýbač plechů, předtím byl zaměstnán v Meclově jako truhlář, pak v Klenčí pod Čerchovem jako ohýbač plechů. Do čtrnácti let chodil do národopisného souboru v Postřekově.

Na respondentovi A₅ se dá nejpřesněji demonstrovat současný stav chodského nářečí v nejmladší generaci, jelikož celý život dosud strávil v Postřekově kromě práce, za kterou ale z Postřekova každodenně dojíždí.

Znatelná je palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky ä (je dokonce výraznější než u starších generací), široká výslovnost í (např. ve slovech *chod'ím, učení*). V některých slovech je stále slyšitelná zavřenější výslovnost dvojhlásek ej a ou – např. *postřekovskej, chodskej, takovou, sou*. Ve dvou případech je y nahrazeno ə v minulém přičestí slovesa *být*. K dloužení dochází v příslovci *tám*, ve tvaru zájmena oni – s *níma* a v nominativu plurálu maskulin vzoru pán a muž – např. *Klenčáci, kluci, vidláci*. Objevuje se zde typická výslovnost ve slově *d'ířčata*. Ve slově *brambúru* se o nahrazuje ú. Opět se zde objevuje zvláštní výslovnost slova *koláč* – *kuláč*, která ve starších generacích zaznamenaná nebyla. Ve slově *selnice* dochází k přehlásce i < e.

Ve slovese *muší* je s nahrazeno hláskou š.

V případě *nevzali mi* dochází k záměně akuzativu za dativ ve tvaru zájmena *já*.

Z chodských lexikálních prvků vyskytujících se v projevu respondenta A₅ lze jmenovat pouze *vorát* a *mácedlo*.

8.2 Věková skupina 30–45

8.2.1 Respondent B₁

Respondent B₁ se narodil r. 1979 v Domažlicích. Jeho matka pocházela z Klenčí a otec z Postřekova. Chodil do základní školy v Postřekově, v šesté třídě přestoupil na základní školu v Klenčí pod Čerchovem. V Horšovském Týně se vyučil zedníkem. Pracuje jako zedník v JZD v Postřekově. Jeho partnerka pochází také z Postřekova.

Stopy chodského dialektu v promluvě respondenta B₁ jsou především fonetického rázu. Nápadná je palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky ä, široká výslovnost í (*zeli*), dvojhásky ej a ou znějí výrazně zavřeně – např. *pout', švicarskej ofčák*. V jednom případě lze v jeho projevu slyšet *bəl*. Ke dloužení dochází ve slovese *píje*. Ve slově *brambúr* se o nahrazuje ú.

Jednou je v lokálu pl. zájmena ten vysloveno i – *na těch loukách*.

Chodské lexikální prvky se projevují v popisování chodských jídel (*knedlupráj, škubánki*).

8.2.2 Respondent B₂

Respondent B₂ se narodil v r. 1986 v Domažlicích rodičům z Postřekova. Základní školu absolvoval v Postřekově a v Klenčí pod Čerchovem, následně vystudoval střední sportovní školu v Plzni. Již deset let dělá traktoristu v postřekovském JZD, předtím byl zaměstnán na místní pile. Jeho partnerka pochází ze Slovenska.

V řeči respondenta B₂ se kromě palatalizované výslovnosti dlouhé samohlásky ä a široce vyslovovaného í další znaky nářečí nijak výrazně neprojevují. Nápadné je dloužení ve slovech *tám, píje, fšichňí*, v nom. pl. mask. potom *ti psí*. Jednou bylo zachyceno slovo *zeleněj* se zavřenou výslovností dvojhásky ej.

V jeho projevu nebyl zpozorován ani jeden případ lexikálního prvku chodského nářečí.

8.2.3 Respondentka B₃

Respondentka B₃ se narodila r. 1973 v Domažlicích. Matka pocházela z Dílů a otec z Postřekova. Chodila na základní školu v Postřekově, na druhý stupeň přestoupila do Klenčí pod Čerchovem, má vystudovanou Střední ekonomickou školu v Domažlicích. Pracuje jako administrativní pracovnice v Domažlicích. Její partner

pochází z Domažlic. Respondentka B₃ mluví v rozhovoru o svém kladném vztahu k nářečí; přestože ji ve škole neustále opravovali, nářečím mluvila ráda a nikdy se nepřeučila. Bývala také členkou národopisného souboru v Postřekově.

Míra nářečních prvků v projevu respondentky B₃ je vzhledem k jejímu věku opravdu pozoruhodná. Důsledná je palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky *ä*, široká výslovnost hlásky *í*, v minulém přičestí slovesa *být* převažuje *ə* místo *y*. Ve slovech *brambúrovej* a *vúbecňák* se *o* nahrazuje *ú*. K dloužení dochází v nominativu plurálu maskulin vzoru *pán* a *muž* (*pejscí*), také ve slovech *fšichňí*, *tám*, *štríkujou* a *napíjem se*. V přičestí minulém je dloužení konzistentní (*sedřili*, *nechálo*, *vidrřila* apod.). Naopak s krátkou samohláskou je vysloveno slovo *zahrátka*. Je zajímavé, že v nářečí respondentky B₃ se nevyskytuje zavřenější výslovnost dvojhlásek *ej* a *ou*, přestože ostatní prvky jsou zachované ve vysoké míře.

Přípona *-ovi* je ve jménech rodinných *Kubijáčkouc* a *Házouc* nahrazena variantní příponou *-ouc*. Ve slově *muřela* je *s* nahrazeno *ř*. Typicky chodská je výslovnost slovesa *vostávat*.

Akuzativ u zájmena *já* je zaměněn za dativ ve spojení *řikdo mi nevopraví*.

Lexikální prvky chodského nářečí jsou bohatě zastoupené při zodpovídání otázky o chodském jídle (*hřetanky*, *maltořni*, *vosrkejchle*, *toč*, *knodlupráj* a *slejřky*) a při popisování koníčků a volnočasových aktivit (*řtrikováňí*, *kníplovat*). Používá také často typická chodská adverbia – *tle*, *tekí*.

8.2.4 Respondent B₄

Respondent B₄ se narodil r. 1977 v Domažlicích rodičům z Postřekova. Chodil na základní školu v Postřekově, pak přestoupil na základní školu v Klenčí pod Čerchovem. Střední školu studoval v Plzni, kde potom vystudoval i Fakultu elektrotechnickou Západočeské univerzity. Po studiích pracoval několik let v Praze, do Postřekova dojížděl. Nyní je starostou Postřekova, dobrovolným hasičem, pohybuje se v centru kulturního dění. Manželka pochází z Domažlic.

Na dialektu respondenta B₄ se nepochybně projevila studia v Plzni a čas strávený v Praze. Palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky *ä* je slyšet jen minimálně, široká výslovnost *í* už pak jen opravdu zřídka. Zavřená výslovnost dvojhlásek *ej* a *ou* je však stále znatelná (*takověj*, *dlouhěj*, *dlouho*, *poutř*). Dloužení se projevuje v nominativu plurálu maskulina *hasičí*, ve slově *fšichňí*. Naopak *tenkrat* je vysloveno krátce. Ve slovech *brambúrovej* a *brambúry* se *o* nahrazuje *ú*.

Objevuje se zde typicky chodská výslovnost slova rybník – *rimík*; ve slově dochází ke kvalitativním i kvantitativním změnám.

Dochází k záměně akuzativu za dativ v případě *nič jiního mi ted' nenapadá*.

V mluvě respondenta B₄ se neprojevil žádný případ lexikálního prvku chodského nářečí kromě adverbia *vocad'* a slova *toč*.

8.2.5 Respondent B₅

Respondent B₅ se narodil r. 1978 v Domažlicích rodičům z Postřekova. Chodil na základní školu do Postřekova a na druhý stupeň do Klenčí pod Čerchovem, vyučil se truhlářem v Domažlicích. Již deset let pracuje jako vedoucí střediska v postřekovském JZD. Jeho partnerka pochází také z Postřekova.

V mluvě respondenta B₅ jsou stopy dialektu ještě stále zřetelné, hlavně po výslovnostní stránce. Projevuje se u něj palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky ä, široká výslovnost í, dvojhláska ej je vyslovována převážně zavřeně (*nejakejch, babskej bál*), dvojhláska ou je vyslovována zavřeně pouze místy (*kiřičkovou*). Ve slově *brambúrem* se o nahrazuje ú. Ke změně kvantity dochází ve slovech *tám, nepíje, šichní* a v nominativu plurálu maskulina v případě *ty kocouří*.

Ve slově rybník klesá bn na m – *rimík*. V nahrávce respondenta B₅ jsou slyšitelné dva případy protetického h – *hu nás* a *hu Hadamů*.

Lexikální prvky chodského nářečí se opět projevují pouze v tematickém okruhu tradičních jídel (*uzle, kořátková polířka, máčedlo, slejški*), je zde slyšet chodské *ijčko*.

8.3 Věková skupina 45–60

8.3.1 Respondentka C₁

Respondentka C₁ se narodila r. 1960 v Postřekově. Oba rodiče byli místní. Chodila na základní školu v Postřekově a v Klenčí pod Čerchovem, vyučila se švadlenou v Domažlicích. Její manžel pochází z Mutěná. Respondentka po svatbě bydlela 12 let v Domažlicích, pak se vrátila do Postřekova. Momentálně pracuje v terapeutické dílně charity v Meclově. Celý život pracovala jako švadlena – podnikala v zakázkovém šití z domova. Čtyři roky pracovala ve školní jídelně mateřské školy v Domažlicích. Dlouhodobě spravuje místní muzeum chodských krojů.

Výslovnost dlouhé samohlásky ä je palatalizovaná ve všech případech, í je vyslovováno široce, ale pouze v jeho dlouhé podobě. Na konci slov (např. *právje, svoje, euforije*) zní ę zavřeněji. V minulém přičestí slovesa *být* alternuje vyslovování samohlásky y a ə , přičemž

převažuje nářeční varianta. Výslovnost dvojhlásek ou a ej je výrazně zavřená – *soukromej, celej, vomaš'enej, houbovou* atd. K dloužení dochází ve slovech *tám, támle, šíju*, v nominativu plurálu maskulin *netopíří, klucí* atd. a v přičestí minulém – *procházilo*. Ve slově *brambúrovej* se o nahrazuje ú. Objevuje se u ní typická výslovnost slov *d'ířčata* a *d'ířčátka*. Ve slově *takuvej* u nahrazuje o. Ve spojení předložky a podstatného jména v *leře* byla vyslovena krátká samohláska.

Ve jménech jako *Václavouc, Kokajzlouc, Krut'inouc* je přípona –ovi nahrazena variantní příponou –ouc. Pozoruhodná je výslovnost slova *rybník* – *rimík*. Souhláska d střídá h v zájmenech se skupinou souhlásek hl: *todle, takovejdle*. Ve slově *támle* nosovka m klesá na pouhý zvuk nosový, d se odsouvá. V toponymu *Parezov* je vysloveno r místo měkké střídnice ř (oficiální název zní Pařezov).

Ve tvarech zájmena *já* dochází k záměně dativu za akuzativ a naopak v případě *vúbec mi nebaví u televize* a *dyť te říkám*. Projevuje se zde výše zmíněné vyrovnávání ve prospěch i-kmenů v případě spojení substantiva s předložkou *do kaplí*. Ve slovním spojení v *tích Domažlicích* dochází k nahrazení hlásky e hláskou i ve tvaru zájmena *ten*. Spojení předložky a zájmena v *tomto* bylo vysloveno jako *tuvtom*.

Respondentka C₁ používá širokou škálu chodského lexika z oblasti chodských jídel – *dušičky, vosrkejchle, toč, zeli z tořni* (= tuřín). Frekventovaně používá chodská příslovce *teki* a *ičko*.

8.3.2 Respondentka C₂

Respondentka C₂ se narodila r. 1958 v Domažlicích rodičům z Postřekova. Chodila na základní školu v Postřekově a poté na základní školu v Klenčí pod Čerchovem. Vyučila se malířkou keramiky v Karlových Varech, do školy jezdila na dva dny díky praxím, které měla domluvené v Klenčí pod Čerchovem. Momentálně je v důchodu, ale celý život malovala chodskou keramiku; nejprve v Chodovii v Klenčí pod Čerchovem, potom soukromě na zakázku. Její manžel pochází z Vlkanova (ale jeho rodiče pocházeli z Dílů a tuto původně německou vesničku osidlovali).

Markantní je palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky ä, široká výslovnost í (pouze v dlouhé variantě této samohlásky a ne konzistentně – v *přírodě*), ě zní na konci některých slov zavřeněji – např. ve slovech *dúchodkiňe, Chodovije*. Dvojhlásky ej a ou jsou vyslovovány poměrně dost zavřeně – např. *Karlovejch Varú, jinou keramickou firmu*. V minulém přičestí slovesa *být* alternuje y s ə, přičemž převažuje nářeční varianta. K dloužení dochází v nominativu plurálu maskulin vzoru *pán* a *muž*

(*soukromníci*), v zájmenech *fsichňi* a *naši* (ve slovním spojení *naši mňeli svadbu*), ve slovech *tám*, *vosídlovali*, *vycvičenej*, *mámíno*, ve tvarech slovesa *šít* a sloves od něj odvozených – *ušíju*, *zašíju*, stejně jako v přičestí minulém tohoto slovesa – *šila*; z dalších přičestí minulých jsou vysloveny dlouze pouze tvary slovesa *vrtět* – *vrťila*, *vrťilo*. Slovo *d'ířčatama* se vyznačuje typicky chodskou výslovností. Infinitiv *pect* byl vysloven s krátkou samohláskou v souladu s Voráčovým popisem infinitivů typu *nest*, *řect* atd.⁶ Ve 3. os. sing. préterita slovesa *vzít* dochází k přehlásce a > e – *vzela*. K poklesnutí e v ě dochází v případě slovesa *ved'ela*. Ve slovese *d'íje* je e nahrazeno í.

Ve slově *banku* (= baňku) n nahrazuje ň podobně jako ve slovech cizího původu, jak píše Hruška.⁷ Ve tvarech slovesa *mušet* vyslovuje respondentka C₂ š místo s – *mušel*. V případě *rimíkũ* klesá bn v m. Ve slovním spojení *svarebňi písničky* je d vzniklé spodobou nahrazeno r; je ovšem možné, že jde o pouze o výslovnost v tomto sousloví, neboť ani nejstarší obyvatelka Postřekova tento nářeční jev běžně nepoužívala. Souhláska d střídá h v zájmenu *tudleten*. Spojení předložky a zájmena z *tohoto* bylo vysloveno jako *tuztoho*.

Ve tvarech zájmena *ty* a *já* je dativ zaměňován za akuzativ a naopak – *to bi se ře líbilo*, *to mi bavilo*. Ve tvaru zájmena *ten* je e nahrazeno i ve slovním spojení *z řich kitek*. Ve spojení předložky s podstatným jménem *do kaplí* nastává vyrovnání ve prospěch i-kmenů. Ve slovním spojení *mámíno strani* dochází k unifikaci koncovky posesivního adjektiva.

Chodské lexikální jednotky se objevují i v jiných tematických okruzích než u ostatních respondentů – kromě slova *knedluprāj* je zde *čepení* (zdobení hlavy chodské nevěsty), *borovňice* (borůvka) a chodská příslovce *tekí* a *íčko*.

8.3.3 Respondent C₃

Respondent C₃ se narodil r. 1971 v Postřekově. Matka pocházela z Pobežovic a otec z Postřekova. Navštěvoval základní školu v Postřekově, na druhý stupeň chodil na základní školu v Klenčí pod Čerchovem. Má vystudovanou střední zemědělskou školu v Plzni. Od roku 1992 pracuje v JZD; nejdříve byl traktoristou, pak se stal vedoucím střediska. Jeho manželka pochází z Dílů.

U respondenta C₃ se stopy nářečí projevují převážně po fonetické stránce. Lze pozorovat palatalizovanou výslovnost dlouhé samohlásky *ä*, širokou výslovnost *í*. Výslovnost dvojhlásek *ej* a *ou* je zavřenější (*celej*, *kõupil*). Ke změně kvantity dochází ve slovech *tám*,

⁶ Viz teoretická část, str. 17

⁷ Viz teoretická část, str. 19

šichňí a v nominativu plurálu maskulin vzoru pán a muž (*zaměstnanci, dudáci*). Ve slově *začel* se objevuje přehláska a > e. Vokál o je nahrazen e v případě *vo polodni*. Slovo *díl* (= dyl) je vysloveno měkce.

Ve slově *Škramancouc* se přípona –ovi nahrazuje variantní příponou –ouc.

Ve tvarech zájmena *ten* v plurálu je e nahrazeno i (v *tich krámech, o tich Vánocích*). Koncovka posesivního přídavného jména je ve slovním spojení *Bárovo stezka* unifikována. Chybnou analogií podle tvaru *tom* vzniká přehláska v použitém zájmenu *něčom*.

V projevu respondenta C₃ nebyl zaznamenán žádný případ lexikálního prvku chodského nářečí kromě příslovce *tadivoad*.

8.3.4 Respondentka C₄

Respondentka C₄ se narodila v Domažlicích v r. 1979 rodičům z Postřekova. Na základní školu chodila v Postřekově a v Klenčí pod Čerchovem, vystudovala Gymnázium J. Š. Baara v Domažlicích, poté studovala v Karlových Varech na střední pedagogické škole. Pracuje jako vychovatelka a učitelka na půl úvazku v postřekovské základní škole. Její partner pochází také z Postřekova.

Přestože respondentka C₄ strávila nějaký čas v Karlových Varech a pracuje jako učitelka, je u ní nářečí ještě značně zachovalé. Výslovnost dlouhé samohlásky ä je palatalizovaná, í je vyslovováno široce, zvláště na konci slov (*mlejnkováňi*). Tato respondentka vyslovuje ę zavřeněji např. ve slovech *morče, víchovje*. V minulém přičestí slovesa *být* alternuje y s ə. Ō se zdá být v několika případech zavřenější (např. *Krislpárovo*). Výslovnost dvojhhlásek ej a ou je zavřenější, ale do ij a uų zdaleka nepřechází (*mlejnkováňi, sou, Honzou*). Ve slovech odvozených od slova *brambúr – brambúroví knedlíki, brambúrovka, brambúráki* se o nahrazuje ú. K dloužení dochází ve slovech *tám, d'ivadlo*, v nominativu plurálu maskulin vzoru pán a muž (např. *farmáři, sedláci*) a pouze jednou v minulém přičestí (*napádli mi dolki*). Krátce je vyslovena číslovka *tříkrat*.

Typicky chodskou výslovnost lze pozorovat v případě slov *mušíme* a *rimikú*.

Dochází k záměně akuzativu za dativ ve větě *napádli mi dolki*.

Lexikální prvky chodského nářečí se vyskytují v tematickém okruhu chodských jídel (*brambúrovej toč, knedlupráj, vošouchi, máčedlo*) a zemědělství (*mlijnkovat*). Objevují se zde typická chodská příslovce *tekí* a *ičko*.

8.3.5 Respondent C₅

Respondent C₅ se narodil r. 1970 v Postřekově otci z Postřekova a matce z Vlkanova (ale rodiče jeho matky se tam přestěhovali z Dílů, takže byli vázáni na Postřekov stejně jako

Dílští.) Základní školu vychodil v Postřekově a v Klenčí pod Čerchovem, vystudoval Gymnázium J. Š. Baara v Domažlicích a Právnickou fakultu Západočeské univerzity. Nyní pracuje jako advokát v Plzni, tráví část týdne v Plzni a zbytek v Postřekově. Vede místní národopisný soubor, podílí se na organizaci místního společenského dění. Manželka pochází z Domažlic.

Mluvu respondenta C₅ dozajista ovlivnila právnická praxe (v práci musí mluvit spisovně) a čas strávený v Plzni. Dialekt však pomohla zachovat jeho angažovanost v místním souboru a láska k Postřekovu.

Výslovnost dlouhé samohlásky ä je palatalizovaná, í vyslovuje široce jen v některých případech (*tipickí, nevím, muším*), občas je slyšet zavřenější výslovnost ɛ (např. ve slově *máme*). V minulém přičestí slovesa *být* se ə vyskytuje minimálně. Dvojhlasčky ou a ej jsou vyslovovány zavřeněji jen v některých případech (*d'etskej, sou* atd.). K dloužení dochází ve slovech *tákže, túze, tánle, tám, fšichňí, večír* (kde je e zároveň nahrazeno í), v nominativu plurálu maskulin vzoru pán a muž (*Postřekováci, kluci Kruřínáci*), v přičestí minulém pouze v případě slovesa *žila*. Infinitiv *řect* je vysloven s krátkou samohláskou, stejně tak jako slovo *zahrátka*.

Ve slovech *támle* a *tánle* klesají m a n na pouhý zvuk nosový, d se odsouvá. Ve tvarech slovesa *muset* je s nahrazeno š (např. *muší, mušel, nemuším*).

Dochází k záměně dativu za akuzativ (*[...]počkat, až mñe bude [...]*- nedořečeno, ale myšleno 15 let). Ve spojení předložky a substantiva *ke králíkom* se projevuje stará o-kmenová koncovka typu *chlapom*. Ve slovním spojení *tátovo rodíčúm* je viditelná unifikace koncovky posesivního adjektiva.

Lexikální prvky chodského dialektu se projevují pouze v případě chodských jídel (*vosrd'ovka, maltošni, toč* apod.), respondent C₅ také často užívá chodských přísloví *tekí* a *ičko*.

8.4 Věková skupina 60 a výše

8.4.1 Respondentka D₁

Respondentka D₁ se narodila 8. 2. 1952 v Domažlicích. Oba rodiče pocházeli z Postřekova. Její partner pochází z Havlovic (vesnička, která se nachází zhruba 12 km od Postřekova). Navštěvovala základní školu v Postřekově, poté chodila na měšťanskou školu do Klenčí, následně studovala na středním odborném učilišti v Domažlicích, vyučila se předlenou. Pracovala v přádelně ve Kdyni (zhruba 25 km od Postřekova). V Postřekově prožila celý život.

Z rozhovoru s respondentkou D₁ lze poznat, že vnější vlivy na dialekt byly minimální, neboť kromě práce ve Kdyni a čtyřletého studia v Domažlicích Postřekov prakticky neopustila. Nejvýraznější je pro chodskou oblast typická výslovnost některých samohlásek: markantně je zde slyšet palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky ä, široká výslovnost í, zavřená výslovnost ɛ, v minulém přičestí slovesa být se pravidelně objevuje ə (*bəl, bəlo.*). Zavřená výslovnost dvojhlásek ou a ej je dodržována důsledně, přičemž se míra zavřenosti u jednotlivých případů liší – např. *nejstarší až takovij, vnoučata až Kruupú*. Změna kvantity se projevuje ve slově *náši* (typickém pro chodský dialekt), v nom. pl. maskulina – např. *přespoláci chlapci*, v přičestí minulém *vostál, humříl*, ve futuru sloves dokonavých *nabije, vylíje*. Zajímavá je výslovnost slovesa *jíst* a jeho tvarů *jest a jidli*. Pravděpodobně analogicky dochází ke stejné výslovnosti v přičestí minulém slovesa *sňíst – sňidli*. Naopak ve slovesech *vopekat a pomahat* byla zaznamenána krátká výslovnost.

v propriech dochází k nahrazení přípony –ovi– variantními příponami –ojc a –úc (*Havlojce, nad Hadamúcima*). Ve slově *lajce* se skupina souhlásek –avi- nahrazuje skupinou hlásek –aj. V případě číslovky *paresát dva* se d nahrazuje hláskou r. Výslovnost tvaru slovesa muset – *mušít, mušela* – je typická pro jihozápadní nářečí. Pozoruhodná je výslovnost slova rybník – *rimík* a zůstávali – *vostávali*.

Projevuje se zde výše zmíněné vyrovnávání ve prospěch i-kmenů v případě některých substantiv (*do vsí, spoustu prací, do kaplí*). Častá je záměna dativu s akuzativem ve skloňování zájmen *já* a *ty* (např. *to mi naučila*). V lokálu pl. zájmena *ten* se v jednom případě mění e na i (*u těch Kruupú*).

Lexikální prvky chodského nářečí se oproti fonetickým v řeči respondentky D₁ tolik neprojevují; např. u tradičních chodských jídel zmínila jen *toč*. V jejím projevu se frekventovaně vyskytují chodská příslovce *tekí* a *ičko*.

8.4.2 Respondentka D₂

Respondentka D₂ se narodila v roce 1941 rodičům z Postřekova. Do základní školy chodila do Postřekova a následně do Klenčí pod Čerchovem. Poté studovala dva roky na učilišti v Domažlicích a další dva roky ve Stodě, dálkově si potom dodělala zemědělskou technickou školu v Domažlicích. Od šestnácti let pracovala v místním JZD. Její manžel pocházel z Klenčí pod Čerchovem (za nářečí se své manželce prý vždy smál).

U respondentky D₂ se projevuje nebývale velké množství znaků chodského nářečí, zřejmě proto, že celý život Postřekov prakticky neopustila a pracovala v místním zemědělství. Výslovnost dlouhé samohlásky ä je palatalizovaná, i respondentka D₂ vyslovuje

široce, e zavřeně. V minulém přičestí slovesa *být* je y důsledně nahrazeno ə (*bəl*). Dvojhlásky ej a ou jsou vyslovovány s různou mírou zavřenosti, občas přecházejí až do ij a uɤ (*lɔuku* až *dluuħí*, *každěj* až *bijvalo*). K dlužení dochází nominativu plurálu maskulin vzoru pán a muž (*umňelcí*, *kohouťi*), v zájmenu *náše*, v přičestí minulém *ptála*, *dostála* a *nadřili se*, *sed'il*, *držilo* a ve slově *tám*. Ve slově *brambúrovej* se o nahrazuje ú. Ve slově *vzela* se projevuje přehláska a > ě /e/, ve slově *usmít* pak přehláska a > í. Infinitiv *přinest* byl vysloven s krátkou samohláskou. Ve slově *ved'et* klesá ě v e. Samohláska o se mění v e ve spojení předložky a podstatného jména *vo polodňi*. Ve slově *pšence* dochází k redukci samohlásky ve slabice ňi. Ve slově *sňeh* je í nahrazeno e.

Ve všech tvarech slova *muset* se s nahrazuje š – *mušela*, *mušiš*. V *Sokolouc* dochází k narazení přípony –ovi variantní příponou –ouc. Ve slovech *takovídle* a *túdle* je h nahrazeno d. Slovo *povídala* se u této respondentky vyznačuje typickou chodskou výslovností, tj. *poudala*. Ve slově *falář* je r nahrazeno l.

Ve tvarech zájmena *já* a *ty* dochází k záměně dativu za akuzativ a naopak (např. *múžu tě povjed'ět* a *chce mi malovat*). Ve slovních spojeních *je s tím hromadu práci* a *vobčas du do kaplí* nastává vyrovnání ve prospěch i-kmenů. V instrumentálu pl. zájmena *ten* se v jednom případě e nahrazuje i (*s tíma se vad'ím*). Analogicky podle tvaru zájmene *tom* je e nahrazeno o v případě tvaru zájmene *našom*. Spojení předložky a zájmena *v této* bylo vysloveno jako *tuvtý*.

Lexikální prvky chodského nářečí se vyskytují spíše sporadicky; opět se s nimi lze setkat v tematickém okruhu chodského jídla (*máčedlo*, *tornovou vomáčku*), objevují se zde chodské příslovce *íčko*, *tekí*, ale i *tuvocud'*, zájmena *copa*, *kdopa*, a podstatné jméno *husman* (= houser).

8.4.3 Respondentka D₃

Respondentka D₃ se narodila r. 1937 v Postřekově. Oba rodiče pocházeli z Postřekova. Respondentka D₃ chodila za Protektorátu do místní Volkshule, která se po válce změnila na obecnou školu a po únoru 1948 na národní školu. Poté přestoupila na základní školu v Klenčí pod Čerchovem. Po absolvování základní školy začala studovat gymnázium, po kterém nastoupila na pedagogickou školu do Mariánských Lázní (tam strávila jeden rok). Do svých sedmdesáti let byla učitelkou. Učila tři roky na Chebsku, potom se vdala do Postřekova. První manžel pocházel z Postřekova a druhý z jižních Čech z Husince.

Na dialektu respondentky D₃ se projevila její profese a čtyři roky strávené mimo Postřekov pouze tím, že stopy chodského dialektu, které se v její mluvě nachází, nejsou vždy

konzistentní; mění se případ od případu, ale vyskytují se ve velké míře. Palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky ä se projevuje téměř všude, ɛ vyslovuje tato respondentka zavřeněji, ale široká výslovnost i už není téměř znatelná. V minulém přičestí slovesa *být* alternují y s ə (*bəla* ale i *bila*). Výslovnost dvojhlásek ej a ou je zavřenější, ale nepřechází do ij a uɤ (např. *podotknout*, *žádněj*). K dloužení dochází ve slovech *tám*, *náše* a *váše*, *túze*, *dívadlo*, *muj Bóže*, *šichňí*, *páňí učitelko*, v nominativu plurálu maskulin vzoru pán a muž (*Táboráci*, *dúchodcí*), v přičestí minulém (např. *dělal*, *užila*), ale i v inf. *vised'ít* a v 2. os. pl. sl. *užít* – *užijete*. Naopak slovo *tenkrat* je vysloveno krátce. Krátká výslovnost samohlásky se vyskytuje také ve slově *zahrátka*. Jsou zde slyšet také typicky chodské tvary některých slov – *d'ířčata* a *jídlí*. Infinitiv *řect* byl vysloven s krátkou samohláskou. Ve slově *brambúroví* se o nahrazuje ú. Ve slově *hrnoula* se o mění v diftong ou, což Voráč (1976, str. 45) uvádí jako další případ dloužení.

Ve jménech chalup a rodin (např. *Králofcouc*, *Šípkouc*) je přípona –ovi nahrazena variantní příponou –ouc. Ve slově *rimík* klesá bn v m. Ve slově *támle* nosovka m klesá na pouhý zvuk nosový, d se odsouvá. Ve tvarech slovesa muset je vyslovováno š – např. *muším*. Typicky chodská je výslovnost slova *hřbet* – *řibet*.

Co se týče tvarosloví, opět dochází k záměně dativu za akuzativ v případě *trochu už mi zlobí voči*. Ve tvarech zájmena *ten* v plurálu je e nahrazeno i (*po těch letech*, *těch škol*). V nominativu plurálu slova *bolest* se vyskytuje koncovka –ě (*bolestě*).

Lexikální prvky chodského nářečí se vyskytují pouze v případě názvů chodských jídel (*pajšl*, *vomáčka z vosrdí*, *toč*, *knedlupráj*, *máčedlo*), ve slově *kníplování* a příslovcích *tekí* a *ičko*.

8.4.4 Respondent D₄

Respondent D₄ se narodil r. 1942 rodičům z Postřekova. Chodil na národní školu v Postřekově, posléze na měšťanskou školu v Klenčí pod Čerchovem. Má vystudovanou stavební průmyslovou školu v Domažlicích. Pracoval jako stavební technik v Domažlicích, nyní je v důchodu. Jeho manželka pochází z Postřekova. Celá léta byl členem postřekovského národopisného souboru a pohyboval se v centru postřekovského společenského života.

Přestože respondent D₄ žil v Postřekově celý život a angažoval se v postřekovském národopisném souboru, zdá se, že rysy postřekovského chodského dialektu nejsou v jeho mluvě zachovány všechny. Jeho palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky ä je méně nápadná než u ostatních respondentů jeho věkové skupiny, ba i skupin mladších. Hlásku í stále vyslovuje široce, ɛ zavřeně pouze v některých případech (př. *nej sme*). Zato dvojhlásky ej a ou

jsou vyslovovány z větší části zavřeněji (*velkej pátek, přijdou*). V minulém přičestí slovesa *být* alternují y s ə (*bəlo* ale i *bylo*), přičemž větší zastoupení má spisovná varianta. K dloužení dochází ve slovech *túze, tám, túleto, pašije, d'ivadlo*, v nominativu plurálu maskulin vzoru pán a muž (např. *zemněd'elci*), v přičestí minulém *držili, záležilo* a v inf. *nechát*. 3. os. sg. préterita slovesa *jíst* zní *nejit*. Naopak slovo *zahratka* je vysloveno s krátkou samohláskou. Přehláska a > e je slyšitelná ve slově *začel*. Dochází ke změně o v u ve slově *vokulí*. Citoslovce *vid'te* má podobu *vete*.

V případě slovního spojení *chodská svarba* je d vzniklé spodobou nahrazeno r; v rozhovoru se ovšem mluví o tradici chodské svatby jako takové, takže je možné, že je toto užití pouze fixní v této situaci. Ve jméně rodinném *Bartouc* je přípona –ovi nahrazena variantní příponou –ouc. Zvláštní výslovností se vyznačují slova *mařtal* a *vostat*.

V koncovce posesivního adjektiva v případě slovního spojení *Husovo pomníku* dochází k unifikaci. Akuzativ se zaměňuje s dativem v případě *nedofackoval mi k tomu*. V genitivu plurálu zájmena ten je e nahrazeno i: *z těch chalup*.

Lexikální prvky chodského nářečí se v mluvě respondenta D₄ vyskytují jen zřídka – jde o příslovce *teki* a *ičkom* a zájmeno *túleto*.

8.4.5 Respondentka D₅

Respondentka D₅ se narodila r. 1925 v Postřekově. Oba rodiče byli místní. Chodila na základní školu do Postřekova. Celý život pracovala v místním JZD, 7,5 roku vařila ve školce, 5 let pracovala na vysílači u Vranova (nedaleko od Postřekova). Dělal také na poli, co vlastnila jejich rodina, jezdila do lesa s koňmi tahat klády. Manžel pocházel z Postřekova. Je jednou z nejstarších obyvatelk Postřekova.

Jelikož je respondentka D₅ z respondentů nejstarší, projevuje se u ní dialekt v největší míře, snad kromě palatalizované výslovnosti dlouhé samohlásky ä, která není tak markantní jako u mladších lidí, se kterými byly prováděny rozhovory. Zavřená výslovnost e je však nejnápadnější. Široká výslovnost i je znatelná jak v krátké, tak i v dlouhé variantě. Bez výjimky je v minulém přičestí slovesa *být* slyšet ə. Dvojhlasý ou a ej přechází až do ij a uų (*brambúrovij toč, nijlepčí, sluųžila, sebuų*). K dloužení dochází ve slovech *nekám, tám, túze, náši*, ve všech případech přičestí minulého (např. *nohi bolíli* – zde se e mění v í, *necháli, vostat* atp.), v infinitivu *pršíť* (zde je opět viditelná přehláska e v í), v nominativu plurálu maskulin vzoru pán a muž (např. *nejakí chlapcí, komunistí*). s krátkou samohláskou je naopak vysloveno sloveso *pomahat*. Ve slově *zapříh* dochází k přehlásce a > í. Ve slově *brambúrovij* se o nahrazuje ú. Ve slovech *nevzel* a *začel* se projevuje přehláska a >

e. K poklesnutí e v ě dochází v případech *neved'ela*, *ved'eli*. Citoslovce *vid'te* má podobu *vete*. Typicky chodská je výslovnost slovesa jíst v 3. os. sg. préterita – *jít* a slova děvčata – *d'ifčata*.

Ani respondentka D₅ nevyslovuje r za d mezi samohláskami (*d'edek*, *vodevřila*). V případě *rimíku* klesá bn v m. Ve slově *támle* nosovka m klesá na pouhý zvuk nosový, d se odsouvá. Ve tvarech slovesa muset je vyslovováno š – např. *mušeli*. V posesivních adjektivech a u jmen rodinných typu *Matoušouc* nebo *Bartouc* dochází k nahrazení přípony –ovi variantní příponou –ouc. Typicky chodská je výslovnost slova *poudám* a *vostála*.

U tvarů zájmena *já* a *ty* dochází k záměně dativu za akuzativ a naopak (*lecos mi nebavilo*). V případech *co mi to dalo práci* a *do kaplí* nastává vyrovnání ve prospěch i-kmenů.

Ani v mluvě nejstarší obyvatelky Postřekova se neobjevuje mnoho lexikálních prvků chodského nářečí kromě oblasti chodských jídel (*brambúrovej toč*), dále v oblasti společenského života a tradic (*spoušť'edla* = rozprásky, *štamprdle*), činností (*kníplovali*, *vercajk*) a zemědělství (*rohatini* = vidle na hnůj,). Frekventovaně se vyskytují typicky chodské příslovce (*tekí*, *ičkom*, *vondi*, *tuvocud'*, *kampa*), jednou se také objevuje částice *depa*. V případě citoslovce *háb háb* mohlo dojít k odvození ze slovesa *hábat* = nemotorně se pohybovat.

9 Současný stav jednotlivých jevů chodského nářečí v Postřekově

V této práci se věnujeme pouze těm jevům, které byly zachyceny v nahrávkách.

9.1 Samohlásky a jejich změny

9.1.1 Palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky ä

Tato výslovnost se projevuje u mluvčích všech generací, pouze u respondenta B₄, respondentky A₃ a respondenta A₄ již není tak nápadná jako u ostatních respondentů. Je pozoruhodné, že respondentka D₅ vyslovuje ä méně palatalizovaně než třeba respondent A₅. Voráč (1976, str. 40) o této výslovnosti ä píše, že byla v době jeho pozorování spíše už „jen individuální“; v našem výzkumu ji vykazali v různé míře všichni respondenti, přičemž mluvčí od mluvčího se v míře palatalizované výslovnosti této samohlásky liší, nezávisle na generaci.

9.1.2 Zavřenější výslovnost hlásky ɛ a ɔ

Výrazně zavřenější výslovnost hlásky ɔ byla zaznamenána pouze v jednom případě – u respondentky C₄ (jen v minimálním počtu slov), jinak se neprojevuje ani v mluvě nejstarší obyvatelky Postřekova; tato samohláska zní ale vždy krátce.

Zavřenější výslovnost ɛ se objevuje hlavně u respondentů nejstarší a druhé nejstarší generace; u věkové skupiny 60+ lze tuto výslovnost zaslechnout celkem konzistentně u všech respondentů, u věkové skupiny 45–60 byla výslovnost ɛ zaznamenána u všech respondentů kromě respondenta C₃, u respondenta C₅ se tato výslovnost vyskytuje pouze sporadicky.

9.1.3 Zavřená výslovnost dvojhlásek ej a ou

U této výslovnosti se ukazuje, že čím vyšší věk respondenta, tím je výslovnost zavřenější. Jak bylo popsáno v teoretické části, zavřenost se liší i v rámci projevu jednoho mluvčího. U věkové skupiny 60+ se jsou vyslovovány tyto dvojhlásky důsledně zavřeněji (u respondentek D₅ a D₂ přechází tato výslovnost až do ij a uų). U generace 45–60 je výslovnost již méně zavřená, ale konzistentní, pouze u respondenta C₅ se projevuje jen zřídka. U věkové skupiny 30–45 vyslovují tyto dvojhlásky zavřeně pouze respondent B₁ (konzistentně), respondent B₅ (dvojhlásku ej konzistentně, ou sporadicky) a respondent B₄ (sporadicky); lze vidět, že v této věkové kategorii již dochází k mizení této výslovnosti. V nejmladší kategorii lze zaslechnout tuto (ne však tak zavřenou) výslovnost pouze u tří respondentů, a to jen v minimálním počtu slov.

9.1.4 Přehláska a > ě /e/, á > ie /í/

Tato přehláska se objevuje pouze v mluvě dvou nejstarších věkových skupin (C a D) ve slovesech *vzela* (u respondentek C₂ a D₂), *nevzel* (u respondenta D₄), a *začel* (u respondentů C₃, D₄, D₅). Přehláska a > í byla zaznamenána pouze ve dvou případech: ve slovese *usmít* (u respondentky D₂) a *zapříh* (u respondentky D₅), čili opět pouze v nejstarší generaci.

9.1.5 Široká výslovnost samohlásky y/i

O tomto jevu se Voráč (1976, s. 42) vyslovuje pouze v tvrzení, že „rozdíl mezi y a i je setřen“. Hruška (1891, s. 43) píše o široké výslovnosti y. Při poslechu nahrávek jsme došli k názoru, že značné množství respondentů vyslovuje i široce, ale většinou pouze dlouhý vokál. Neprojevuje se pouze u respondentů/ respondentek: A₁, B₄, A₄ a D₃ – tyto respondenty (až na respondentku D₃) spojuje čas strávený v Praze nebo v Plzni a jsou to příslušníci především mladších generací.

9.1.6 Redukce samohlásek ve skupině kons + ňi, ny /ňí, ný/ a ve slabice ňi

K této redukci dochází pouze u respondentky D₂ ve slově *pšence*.

9.1.7 Změna o v ú

Změna o v ú je viditelná ve slově *brambúr* a slovech z něho odvozených; tato slova se objevují téměř u všech respondentů při zodpovídání otázky z tematického okruhu zemědělství a tradičních chodských jídel. Nevyskytuje se pouze u respondentů A₁, B₂, C₂, C₃, C₅, D₁, D₄. U respondentky D₂ dochází k této změně ve slově *túlik*, u respondentky B₃ ve slově *vúbecňák*, u respondenta D₄ pak k analogické změně ve slově *vokulí* a u respondentky A₂ ve slově *akurát*. Tato změna se tedy vyskytuje hojně, a to u všech generací, ale spíše pouze ve slově *brambúr* a jeho odvozeninách.

9.1.8 Přehláska o v e

K této přehlásce dochází pouze u respondenta C₃ v zájmenu *něčom* a u respondentky D₂ v zájmenu *našom*; u respondentů C₃ a D₂ je e nahrazeno o ve spojení předložky se substantivem *vo polodňi*.

9.1.9 Poklesnutí ě v e ve slabice vě

Hruška (1907, str. 38) zmiňuje dva případy tohoto poklesnutí: *ved'et* a *poved'et*. V analýzách rozhovorů bylo zachyceno pouze sloveso *ved'et* a jeho tvary – u respondentů C₂, D₂ a D₅, čili pouze u dvou nejstarších věkových skupin.

9.1.10 Změny kvantity

Změna kvantity samohlásky se vyskytla pouze u následujících jevů:

9.1.11 Pro Chodsko typická archaická podoba ve slově *d'ifče*

Tato chodská varianta slova *děvče* se vyskytla jak u starších věkových skupin, tak i u nejmladší generace (tam v jednom případě při popisování masopustu). Slovo *d'ifče* a jeho tvary použili respondenti A₅, C₁, C₂, D₃ a respondentka D₅ užila jeho krátké podoby – *d'ifčata*. Tato podoba se tedy drží zejména u starších generací.

9.1.12 Dlouhá výslovnost koncovky nom. pl. maskulin vzoru pán a muž

V této koncovce dochází k dloužení u všech respondentů kromě respondenta A₁ a B₁ (tedy u 90 % respondentů), v mladší generaci se nevyskytuje konzistentně, avšak stále ve znatelném množství případů.

9.1.13 Stará délka ve tvarech zájmeně *náše* a *náši*

Tato délka se vyskytuje pouze u staré generace, a to u všech respondentů kromě respondenta D₄. U respondentky D₃ se analogicky vyskytuje i zájmeno *váše*. Mimo nejstarší generaci nebyl zaznamenán ani jeden případ této výslovnosti.

9.1.14 Délky v infinitivech a l-ových přičestích určitých sloves (viz teoretická část)

Z mladších generací prodlužuje minulé přičestí některých sloves pouze respondentka B₃, a to kupodivu celkem konzistentně. Ve věkové skupině c se tato výslovnost objevuje u všech kromě respondenta C₃, ale u mluvčích této generace se vždy jedná o výslovnost ojedinělou nebo pouze u tvarů některých sloves (*šít* – respondentka C₁, švadlena). U nejstarší věkové skupiny se tato výslovnost vyskytuje ve vysoké míře u všech respondentů, u respondentek D₂ a D₅ pak bezvýhradně. V této skupině se vyskytuje i dlouhá výslovnost infinitivu, a to u respondentů D₃ (*vised'it*), D₄ (*nechát*) a D₅ (*pršít*). U respondentky D₃ se objevuje dloužení u > ou ve slovese *hrnoula*.

Dloužení v přičestích a infinitivech určitých sloves se zdá být záležitostí pouze generace nejstarší, v menší míře věkové skupiny C, s výjimkou respondentky B₃.

9.1.15 Krátká výslovnost infinitivů typu *nest, pect, řect*

Infinitivy s touto výslovností se vyskytují výlučně u věkové skupiny C a D, tedy u dvou nejstarších generací. Objevují se zde infinitivy *pect* (respondentka C₂), *řect* (respondenti C₅ a D₃), *jest* (respondentka D₃) a *přinest* (respondent D₂). U každého se však tento infinitiv objevil pouze v jednom případě.

9.1.16 Zvláštní výslovnost minulého přičestí slovesa *být* (*bəl..*)

Tato výslovnost se objevuje napříč generacemi; největší zastoupení má v generaci nejstarší (konzistentně u respondentů D₁, D₂, D₅, se střídáním spisovné a nářeční varianty u respondentů D₃ a D₄). Ve věkové skupině C už této výslovnosti ubývá (konzistentně u respondentů C₁, C₂, střídání spisovné a nářeční varianty u respondentky C₄, sporadicky u respondenta C₅). Ve věkové skupině b takto vyslovují minulé přičestí slovesa *být* pouze respondenti B₁ a B₃ (u této respondentky, která vykazuje mnoho rysů nářečí, se tato výslovnost objevuje konzistentně) a v nejmladší generaci dochází pouze ke sporadickému výskytu této výslovnosti u respondentů A₃ a A₅. Tato výslovnost se tedy, jako většina rysů chodského nářečí, postupně vytrácí; byla zaznamenána téměř u všech generací, ale vždy šlo pouze o ojedinělý výskyt u jednotlivých respondentů.

9.1.17 Zvláštní výslovnost tvarů slovesa *jíst*

Hruška (1891, str. 39) se zmiňuje ve své práci o typické výslovnosti tvarů slovesa *jíst*; e je v tomto slovese nahrazeno i. Takto tvary slovesa *jíst* (*jídli, nejít* atd.) vyslovili respondenti D₁, D₃, D₄ a D₅, tedy výlučně nejstarší generace. Zřejmě analogií vznikla změna výslovnosti ve slově *snidli* u respondentky D₁. Infinitiv slovesa *jíst* zní *jest* (viz infinitivy typu *nest, pect, řect*).

9.1.18 Změny kvantity samohlásek, které Voráč (1976) ani Hruška (1891) ve svých pracích nezmiňují

Pouze ojediněle a vždy u jednoho respondenta se objevuje dloužení v těchto slovech: *pomálu* (respondent A₃), *fúnus* (respondent A₃), *vosídlovali*, *vicvíčenej*, *mámíno* (respondentka C₂), *ňekám* (respondentka D₅), *pašije* (respondent D₄), *tákže* (respondent C₅), *muj Bóže* (respondentka D₃), *páňi učitelko* (respondentka D₃), zájmeno *naši* (respondentka C₂).

Ve dvou případech se vyskytlo dloužení ve spojení předložky se zájmenem s *ňíma* (u respondentů A₃ a A₅). K dloužení dochází zejména v příslovcích *tám* (takto toto příslovce

vyslovalo 80 % dotazovaných), *támhle* (u respondentů C₁ a C₅), *túze* (u respondentů A₂, C₅, D₃, D₄). Zájmeno *všichňi* vyslovalo s dlouhou samohláskou v koncovce 45 % dotazovaných (dominantně ve skupině B a C). Nápadné bylo dloužení ve slově *d'ívadlo* (u respondentů C₄, D₃, D₄).

Z výše uvedených slov odpovídá slovům v Hruškově nebo Jindřichově slovníku: *pomálu*, *mámíno*, *pašije*, *tám*, *támhle*, *túze*, *všichňi* (ale pouze v Jindřichově slovníku jako *šichňi*) a *d'ívadlo*.

Naopak krátká samohláska byla vyslovena ve slovech *tenkrat* (u respondentů B₄ a D₃), *několikrat* (u respondentky D₃) a *tříkrat* (u respondentky C₄). Další slova, ve kterých byla zaznamenána krátká samohláska místo dlouhé, jsou *pomáhat* (respondenti D₅ a D₁), *zahratka* (respondenti B₃, C₅, D₃, D₄) a spojení předložky s podstatným jménem v *letě* (respondentka C₃).

Ve tvarech některých sloves, které Voráč ani Hruška nezmiňují, dochází také k dloužení. Jsou to tvary přítomného času a budoucího času u sloves dokonavých: tvary slovesa *pít* a sloves od něj odvozených – *píje*, *pijeme*, *napíjem se*, *nepíje* (u respondentů A₃, B₁, B₂, B₃, B₅), tvary slovesa *šít* a sloves od něho odvozených – *ušiju*, *šiju*, *zašiju* (u respondentek C₁ a C₂), pak ojediněle tvary sloves *štríkujou* (u respondentky B₃), *užijete* (u respondentky D₃), *nabíje*, *vilje* (u respondentky D₁; pouze tato dvě slovesa se nevyskytují ve slovnících s dlouhou samohláskou).

9.1.19 Změny kvality, které Voráč (1976) v *Českých nářečích jihozápadních* ani Hruška (1891) ve své stati *O hláskosloví chodském* nezmiňují

Dva respondenti (A₅ a A₄) vyslovili slovo *koláč* jako *kuláč*. Jak bylo již výše zmíněno, tato výslovnost se prý v Postřekově nevyskytovala, byla záležitostí dolního Chodska. Ani v Hruškově, ani v Jindřichově slovníku tato výslovnost není. Je možné, že mladí členové národopisného souboru tuto variantu pochytili v kulturním prostředí Chodska při různých akcích, kde se mísily soubory z různých chodských vsí.

Ve slově *d'íje* je e nahrazeno í u respondentky C₂, k tomu samému nahrazení dochází ve slově *večír* (respondent C₅).

Výslovnost imperativu slovesa *vědět* zní *vet*, *vete* u respondentů D₄ a D₅, čili jen v nejstarší věkové skupině.

K nahrazení i/í samohláskou e dochází ve slovech *sňeh* (u respondentky D₂) a *selňice* (u respondentů A₃ a A₅). Opačná změna lze pak zpozorovat ve slově *večír* (u respondenta C₅) a ve

značném množství přičestí minulých a infinitivů *–visedřít* (u respondentky D₃), *držílo* (u respondentů B₃, D₂, D₄) a *záležilo* (u respondenta D₄).

9.2 Stav souhlásek a jejich změn

9.2.1 Změna d > r

Zdá se, že tato změna již téměř vymizela, neboť v analýze rozhovoru nejstarší respondentky bylo zaznamenáno několik slov, ve kterých k ní mohlo dojít, ale respondentka zde r nepoužila. Změna d > r se vyskytla u respondentky C₂ v případě slovního spojení *svarební písničky*, ale je možné, že slovo *svatba* a slova z něho odvozená jsou speciálním případem, ve kterém se tato změna udržela nejdéle. Tuto domněnku by mohl podpořit záznam respondenta D₄, který také vyslovuje r ve spojení *chodská svarba*.⁸ Respondentka D₁ však vyslovila r za d ve slovním spojení *piresát dva*.

9.2.2 Sekvence hlásek -avi-, -ovi-, -evi- u jmen obecných typu *lavice*, u jmen místních typu *Havlovice* a u jmen rodinných typu *Beranovic*

Byl zaznamenán pouze jeden případ změny u jmen obecných typu *lavice* – *lajce* u respondentky D₁. Co se týče typů místních, v rozhovorech se vyskytuje pouze jméno *Havlojce* u respondentky D₁. Změna v sekvenci hlásek –avi-, -ovi- a –evi má hojnější zastoupení u jmen rodinných; s koncovkou –ouc vyslovili některá tato jména respondenti B₃, C₁, C₃, D₁, D₂, D₃, D₄, D₅; koncovka –uc (tedy varianta vyskytující se v jihozápadní části Domažlicka, viz teoretická část) se objevuje v některých jménech lidí u respondentů A₂ a D₁. Tato změna se vyskytuje tedy převážně ve starších věkových skupinách.

9.2.3 Protetické h

Vyslovování protetického h bylo zaznamenáno pouze u respondenta B₅ v případech *hu nás* a *hu Hadamů*.

9.2.4 R místo měkké střídnice ř

Tato změna se vyskytuje pouze v toponymu *Parezov* u respondentů A₄ a C₁. Nejde však o ilustrativní případ, jelikož je to varianta názvu této vesnice, která se dlouho používala; proto se tato změna dostala až do mluvy respondenta nejmladší generace.

⁸ Chodská svatba je tradiční svatba, která má svá pravidla a náležitosti

9.2.5 Změna h v d ve slovech se skupinou souhlásek hl

Zatímco Hruška (1891, str. 46) ve své stati mluví o této změně pouze v příslovcích, v analýzách rozhovorů se vyskytla hlavně v zájmenech (*todle, takovíjdle* – u respondentky C₁), dále pak v zájmenu *tudleten* u respondentky C₂, v zájmenu *takovídle* a příslovcí *túdle* u respondentky D₂. K vysunutí d a poklesnutí m v pouhý zvuk nosový v příslovcí *támle/tánle* (viz teoretická část) dochází u respondentů C₁, C₅, D₃ a D₅. Tyto změny se tedy vyskytují pouze ve dvou nejstarších věkových skupinách.

Změna bn v m v případě slova *rimík*

Zvláštním případem je podstatné jméno rybník, jehož nářeční varianta zní *rimík*. Tato výslovnost se tu pravděpodobně ještě drží, poněvadž je zde přírodní rezervace Postřekovské rybníky, kam místní odmalička chodí na procházky. Slovo rybník takto vyslovili respondenti B₄, B₅, C₂, C₄, D₁, D₃, D₅ – tato výslovnost se postupně vytrácí.

9.2.6 Změny souhlásek, které Hruška (1891) ve své stati *O hláskosloví chodském* ani Voráč (1907) v Českých nářečích jihozápadních nezmiňují

Ve tvarech slovesa *mušet* je s nahrazeno š u respondentů D₁, D₂, D₃ a D₅, C₂, C₄, C₅, A₅, B₃ – této změny tedy postupně ubývá, ale stále má u respondentů podstatné procentuální zastoupení.

U respondentky A₃ se vyskytují dvě slova s chodskou výslovností: *náký* a *vovjesí*.

Respondentka D₃ vyslovila hřbet jako *řibet*.

U respondentek D₂ a D₅ se objevila typicky chodská výslovnost slova povídat (*poudat*) ve tvarech *poudala* a *poudám*.

Respondent D₄ vyslovil ve slově maštal ř místo š (*mařtal*).

Respondentka A₃ vyslovila slovo doktor jako *dochtor*.

Ve slově *falář* (u respondentky D₂) se nahrazuje r souhláskou l.

Ve slově *d'il* (=díl) vyslovili d měkce respondenti A₃ a C₃.

9.3 Tvarosloví

9.3.1 Splývání původních i-kmenů a ia-kmenů

Vyrovnaní ve prospěch i-kmenů se projevuje v některých slovech (či slovních spojeních nebo spojení substantiva s předložkou) u věkových skupin c a D. Nejčastěji jde o spojení substantiva s předložkou *do kaplí* (u respondentů C₁, C₂, D₁, D₂ a D₅); v tomto spojení se tato

koncovka nepochybně zachovala kvůli náboženským tradicím. V ostatních slovech se tato koncovka projevuje pouze u nejstarší generace (např. *do vsí, spoustu prací...*) u respondentů D₁, D₂ a D₅.

9.3.2 Vyrovňování koncovky některých feminin ve prospěch typu nůše

Tato koncovka se projevuje pouze v jednom případě, u respondentky D₃ (tvar *bolestě*).

9.3.3 Dativ plurálu na -om typu kravom, husom

Tato koncovka v dativu plurálu se vyskytla pouze ve spojení substantiva s předložkou *ke králikom* u respondenta C₅.

9.3.4 Unifikace koncovek u posesiv

K unifikaci koncovky u posesiv dochází u respondentů A₂, C₂, C₃, C₅ a D₄ (př. *tátovo rodičům*).

9.3.5 Záměna 3. a 4. pádu sg. osobních zájmen

K záměně dativu za akuzativ nebo naopak u zájmen *ty* a *já* dochází u 65 % respondentů; ve věkových skupině 60+ jsou to všichni respondenti, z ostatních věkových skupin A₂, A₅, B₃, B₄, C₁, C₂, C₄, C₅, projevuje se zde tedy postupné mizení tohoto rysu nářečí.

9.3.6 Analogické tvary některých zájmen podle tvaru zájmena *tom*

Viz přehláska e v o.

9.3.7 Samohláska i v plurálu zájmena *ten*

Samohláska i se objevuje v plurálu zájmena *ten* u velkého množství respondentů různých generací, přičemž čím starší generace, tím větší výskyt tohoto rysu nářečí (vykazují jej respondenti A₃, B₁, C₁, C₂, C₃, D₁, D₂, D₃, D₄). U respondentky A₃ je e analogicky nahrazeno i v zájmenu *všechn* v případě *všich řích bálú*.

9.3.8 Tuztoho apod.

U respondentky C₁ se objevuje *tuvtom* místo *v tomto*, u respondentky C₂ *tuztoho* místo *z tohoto*, u respondentky D₂ *tuvtý* místo *v této*.

9.4 Lexikální stránka chodského nářečí

Lexikální prvky chodského nářečí (jak již bylo zmíněno u jednotlivých respondentů) se projevují hlavně v tematickém okruhu č. 1 v otázce zaměřené na tradiční chodská jídla, přičemž čímž starší generace, tím bohatší inventář. Záleží také na rodině, jak se v ní předávaly tradiční recepty. Proto třeba respondentka B₃ uvedla více názvů než někteří respondenti z nejstarší věkové skupiny. Zejména ženy projevily pozoruhodnou znalost tradičních chodských pokrmů. Slova z tohoto okruhu, která byla zachycena v nahrávkách, jsou:

slejški/šlejški (ve slovnících má toto slovo podobu *šlijšky*)⁹ - respondenti A₁, A₂, A₃, B₃, B₅.

toč – respondenti A₁, A₄, B₃, B₄, C₁, C₄, C₅, D₁, D₃, D₅.

maltošni – respondenti A₂, A₃, B₃, C₅

kne/odlupráj – respondenti B₁, B₃, C₂, C₄, D₃

máčedlo – respondenti A₅, B₅, C₄, D₂, D₃

vosrkejchle – respondenti B₃, C₁

vosrd'ovka/vomáčka z vosrd'i – respondenti A₂, C₅, D₃

Pouze jednou se objevila slova *hňetanky* (respondentka B₃), *uzle* (respondent B₅), *kořátková políčka* (respondent B₅), *dušički* (respondentka C₁), *zeli z tořni* (respondentka C₁), *tořnová vomáčka* (respondentka D₂), *vošouchi* (respondentka C₄), *pajšl* (respondentka D₃).

V tematickém okruhu zemědělství se vyskytl lexikální prvek chodského nářečí pouze u respondentek C₄ (*mlijnkovat*) a D₅ (*rohatiny*, *vercajk*). U respondentky D₂ bylo zachyceno slovo *husman* z tematického okruhu hospodářství. Slova z tematického okruhu společenského života se objevila u respondentky D₅ (*spouštědla*, *štamprdle*), respondentky C₂ (*čepeňi*) a respondentů A₃ a A₅ (*vorát*). Respondentka D₃ uvádí ve svých koníčcích *štrikování* a *kníplování* (stejně jako respondentka D₅). Z tematického okruhu přírody se zde vyskytlo pouze jedno slovo – *borovnice* – u respondentky C₂. Zvláštním případem je citoslovce *háb háb* u respondentky D₅.

V chodském nářečí se užívá distinktivních zájmen a příslovcí – jde spíše buď o výslovnostní, nebo tvaroslovné varianty zájmen a příslovcí spisovné češtiny. Mnoho z nich bylo již zmíněno u fonetických změn (např. u dloužení, nahrazení h souhláskou d apod.). Uvádíme zde proto jen komplexnější změny v těchto zájmenech nebo příslovcích:

teki – respondenti B₃, C₁, C₂, C₄, C₅, D₁, D₂, D₃, D₄, D₅

⁹ Je možné, že se ij změnilo na ej s ubýváním zavřené výslovnosti souhlásky ej.

ičko/ičkom/ijčko – respondenti B₅, C₁, C₂, C₄, C₅, D₁, D₂, D₃, D₄, D₅

tuvocad'/tuvocud'/tadyvocud' – A₄, C₃, D₂, D₅

Ojediněle se vyskytují zájmena nebo příslovce: *tlety* (respondent A₄), *tle* (respondentka B₃), *vocad'* (respondent B₄), *copa* (respondentka D₂), *dopa* (respondentka D₂), *kampa* (respondentka D₅), *vondy* (respondentka D₅), *túleto* (respondent D₄). Tato slova se vyskytovala zejména u dvou nejstarších věkových skupin.

Typicky chodská je také částice *depa* (respondentka D₅).

Všechna uvedená slova se objevují v Hruškově nebo Jindřichově slovníku, až na *vosrkejchle*, *maltošni* a *uzle*, avšak obyvatelé Postřekova je za tradiční chodská jídla považují.

10 Porovnání výsledků výzkumné sondy s výzkumem Aleny Jaklové

V této kapitole porovnáваме výsledky naší výzkumné sondy s podobným výzkumem Aleny Jaklové, zveřejněném v časopise *Naše řeč* r. 1997 (ročník 80, č. 2., str. 64–72), který je zaměřen na fonetickou stránku chodského nářečí. Porovnání výsledků těchto dvou prací je spíš orientační, jelikož v rozdělení věkových skupin se vyskytují výrazné odchylky.

Jedním z rozdílů mezi výzkumem v r. 1997 a naší výzkumnou sondou je hranice věkových skupin. Alena Jaklová zkoumala materiál nasbíraný mezi léty 1989–1991. Respondenti byli rozděleni do tří generací, přičemž do nejstarší patřili ti, již se narodili mezi lety 1907–1918, do střední ti s datem narození mezi lety 1937–56, do nejmladší potom ročníky 1963–1969. Nejstarší generace by věkovými hranicemi mohla zhruba odpovídat naší generaci D, střední generaci B/C a nejmladší téměř přesně věkové skupině A.

Nejprve porovnáваме výsledky analýz obou prací se zaměřením na generaci A a D, které si věkově odpovídají v obou výzkumech (tím se vyhneme přímému porovnání střední generace a naší generace B/C), abychom dokázali, jak se změnil stav nářečí za posledních 20 let (jak mluví nejmladší a nejstarší věková skupina dnes v porovnání s nejstarší a nejmladší generací dříve). Posléze porovnáваме výsledky analýz nejmladší generace výzkumu Jaklové s naší věkovou skupinou B/C a střední generaci výzkumu Jaklové s naší věkovou skupinou D, protože jde o stejné generace, zkoumané s odstupem let, abychom ověřily odchylky a shody ve výsledcích obou výzkumů a případně upozornili na změny v užívání nářečních prvků.

Výzkum Aleny Jaklové se nevěnuje některým rysům chodského nářečí, jako je například palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky *ä*, široká výslovnost *í* atd. Proto v porovnání uvádíme pouze ty jevy, kterými se její článek zabýval.

10.1.1 Zavřená výslovnost dvojhlásek *ej* a *ou*

Dvojhláska *ou* se v obou výzkumech objevuje s velmi zavřenou výslovností v nejstarší generaci a se sporadickou výslovností v mladší generaci. K výraznému úbytku tohoto rysu nářečí tedy za posledních 20 let nedošlo. V zavřené výslovnosti dvojhlásky *ej* se však výsledky liší; v tomto výzkumu se tato výslovnost objevila i u generace A (sice pouze v některých slovech u tří respondentů), avšak ve výzkumu Aleny Jaklové již mladší generace vyslovovala dvojhlásku *ej* pouze otevřeně.

10.1.2 Redukce samohlásky v minulém přičestí slovesa *být*

Zde se opět výsledky téměř shodují; tato výslovnost minulého přičestí slovesa *být* se hojně vyskytovala v nejstarší generaci a s mladším věkem respondentů jí ubývalo. Výzkumy se

liší pouze v počtu respondentů z mladší generace (v tomto výzkumu A); tento rys nářečí používal pouze jeden respondent z mladší generace ve výzkumu Aleny Jaklové, v naší výzkumné sondě se tato výslovnost projevila u dvou respondentů, i když ji používali jen sporadicky; k ubývání tohoto rysu nářečí by tedy nemuselo výrazně docházet.

10.1.3 Délka v nominativu plurálu maskulin

Podobně jako ve výzkumu Aleny Jaklové se tento jev v naší výzkumné sondě vyskytuje v mluvě všech generací.

Délka v infinitivech a příčestí minulých

Jaklová ve svém výzkumu zmiňuje frekventovaný výskyt tohoto jevu u starší generace; v naší výzkumné sondě se tento rys nářečí objevoval v generaci D celkem konzistentně. U nejmladších věkových skupin v obou pracích už tento jev nebyl zachycen.

10.1.4 Délka v zájmenech *náši* a *náše*

Zatímco tento rys chodského nářečí se ve výzkumu Aleny Jaklové projevoval ve všech generacích, v analýzách v této práci se objevil pouze v nejstarší generaci; dochází tedy téměř k jeho mizení.

10.1.5 Zavřenější výslovnost hlásky *ę* a *o*

Alena Jaklová uvádí, že tuto výslovnost zachovává pouze stará generace (popisuje ji jako úzkou výslovnost), což by odpovídalo výskytu zavřené výslovnosti *ę* v naší věkové skupině D; zavřenější výslovnost *o* se však vyskytla pouze v jednom případě (u respondentky Cx).

10.1.6 Přehláska v určitých slovech

Podle výzkumu Aleny Jaklové stará generace vyslovuje „archaickou přehlásku ve slovech *maškeri, teki, začel* a *d'ífče/d'ífčata, přídli sme tam, najidli se.*“ (Jaklová, 1997) V této práci se vyskytuje *teki* u devíti respondentů z věkových skupin C a D, u jednoho respondenta ze skupiny B.

Přehláska *a > e* ve slovech *začel, vzel* atd. se objevuje také ve dvou nejstarších skupinách, ale ve skupině B, která se částečně shoduje se střední generací výzkumu Aleny Jaklové, se tento jev již nevyskytuje.

Slovo *d'ířče* a jeho tvary se projevíly také v generaci C a D. Tyto výzkumné sondy se shodují ve výskytu zvláštní výslovnosti tvarů slovesa *jíst*; v této práci byly zaznamenány pouze u nejstarší generace.

10.1.7 Změna kvantity samohlásek

Obě práce se shodují ve výskytu dloužení ve slovech *tám, túze, pomálu, íčko* u všech generací, přičemž ve výzkumu Aleny Jaklové se objevilo pravděpodobně více případů.

10.1.8 Protetické h

Zatímco Jaklová uvádí výskyt protetického h ve staré a ojediněle ve střední generaci, tato výzkumná sonda zachycuje pouze jeden případ u mluvčího věkové skupiny B.

10.1.9 Náhrada d > r

Již v článku Aleny Jaklové je poznamenáno, že tato změna byla poměrně vzácná a objevovala se pouze u starší generace. V naší sondě se objevila pouze dvakrát u respondentů nejstarší generace.

10.1.10 Hláska h místo asimilovaného g

Ve výzkumu Aleny Jaklové se tato změna vyskytla hlavně u staré generace; dnes již patrně vymizela, jelikož v analýzách v této práci nebyl zaznamenán ani jeden případ.

10.1.11 Variantní přípona –ouc u jmen rodinných

Oba výzkumy ukázaly stejný výsledek v případě této variantní přípony – vyskytuje se pouze u nejstarší generace; v této práci ale projevila pouze ve slově *Havlojce*, zatímco výzkum Aleny Jaklové má bohatší inventář takových slov.

10.1.12 Splývání původních tvarů i-kmenů a ia-kmenů

Ve výzkumu Aleny Jaklové se tento jev objevil ve starší a střední generaci, v nahrávkách v této práci byla zachycena taková slova pouze u nejstarší věkové skupiny.

10.1.13 Jména rodinná s koncovkou –ouc/uc

Ve výzkumu Aleny Jaklové se tento rys nářečí projevoval u respondentů všech generací; v naší výzkumné sondě byly zachyceny tyto případy pouze u věkové skupiny C a D (s výjimkou respondentky B₃). Tento jev je tedy na ústupu.

10.1.14 Koncovka -om v dativu plurálu

Na rozdíl od výzkumu Aleny Jaklové, ve kterém se tato koncovka vyskytla u staré generace, v této práci byla zaznamenána pouze v případě respondenta C5.

10.1.15 Ostatní jevy

U unifikací koncovek posesiv a záměny dativu za akuzativ a naopak v zájmenech *já* a *ty* není v článku Aleny Jaklové upřesněna věková skupina, ve které se tyto jevy objevily.

Jev, který se v analýzách výzkumu Aleny Jaklové neprojevil (přestože je v něm zmíněn) a v našich nahrávkách ano, je přehláska a > í ve slovese *zapřít* (u respondentky D₅).

Ve výzkumu Aleny Jaklové se vyskytly jevy, které se v našich nahrávkách neobjevily: pár případů střídnice k za g v cizích slovech, rozložená výslovnost slabiky bi a pi, změna stř > tř, výskyt epentetického –j před měkkými zubnicemi.

10.2 Srovnání výsledků výzkumu u stejně starých respondentů

10.2.1 Shody

Analýzy rozhovorů mladé generace z výzkumu Aleny Jaklové a věkových skupin B a C v naší výzkumné sondě se víceméně shodují v délce v nominativu plurálu maskulin, vyslovování protetického h, ve splývání i-kmenů a ia-kmenů, unifikaci koncovek posesivních přídavných jmen a záměně dativu za akuzativ a naopak u zájmen *já* a *ty*.

Výsledky analýz odpovědí respondentů mladé generace z výzkumu Aleny Jaklové a nejstarší věkové skupiny v naší výzkumné sondě se shodují v zavřené výslovnosti dvojhlásky ou, v redukci samohlásky v minulém přičestí slovesa *být*, v unifikaci koncovek posesiv, v délce v přičestí minulém u některých sloves, ve splývání i-kmenů a ia-kmenů, ve variantní příponě –ouc u jmen rodinných a v záměně dativu za akuzativ a naopak u zájmen *já* a *ty*.

10.2.2 Rozdíly

Analýzy rozhovorů mladé generace z výzkumu Aleny Jaklové a věkových skupin B a C v naší výzkumné sondě se neshodují v:

- 1.) zavřené výslovnosti dvojhlásek *ej* a *ou* (mladá generace Aleny Jaklové již vyslovovala *ou* zavřeně pouze ojediněle a *ej* pouze otevřeně, zatímco v naší věkové skupině C byla zachycena konzistentní zavřená výslovnost těchto dvojhlásek a u skupiny B tato se tato výslovnost objevovala sporadicky);
- 2.) redukované samohlásce v minulém přičestí slovesa *být*; v mladé generaci Aleny Jaklové se tato výslovnost neobjevila, zatímco v naší věkové skupině C se střídala spisovná a nářeční varianta, která se objevila i u dvou mluvčích skupiny B;
- 3.) délce v přičestí minulém u některých sloves; v článku Aleny Jaklové není o této výslovnosti zmínka, v naší výzkumné sondě se tento rys chodského nářečí objevil u skupiny C ojediněle a v jednom případě ve skupině B;
- 4.) délce v zájmenech *náši* a *náše*; ve výzkumu Aleny Jaklové se sice tato výslovnost objevuje u všech generací, ale v naší výzkumné sondě nebyl zachycen ani jeden případ této výslovnosti zájmena *naš* ve věkových skupinách B a C;
- 5.) variantní příponě *-ouc* u jmen rodinných; zatímco ve výzkumu Aleny Jaklové takto jména rodinná vyslovovali všichni respondenti, v naší výzkumné sondě se tato koncovka objevila pouze 2x v generaci C a jednou v generaci B.

Výsledky analýz odpovědí respondentů mladé generace z výzkumu Aleny Jaklové a nejstarší věkové skupiny v naší výzkumné sondě se neshodují v:

- 1.) zavřené výslovnosti dvojhlásky *ej*; zatímco ve střední generaci výzkumu Aleny Jaklové není tato dvojhláska vyslovována důsledně a u jednotlivých mluvčích přechází od *ej* až k *ij*, v naší věkové skupině D je výslovnost této dvojhlásky důsledně zavřená;
- 2.) v délce v zájmenech *náši* a *náše*; zatímco ve výzkumu Aleny Jaklové se tato výslovnost objevila u všech respondentů, v naší výzkumné sondě se projevila pouze u některých členů nejstarší generace;
- 3.) vyslovování protetického *h*; ve střední generaci ve výzkumu Aleny Jaklové se tato výslovnost objevovala ojediněle, v naší výzkumné sondě však nebyl zaznamenán ani jeden případ protetického *h*;
- 4.) unifikaci koncovek *posesiv*: zatímco ve výzkumu Aleny Jaklové docházelo k této unifikaci u všech respondentů, v naší výzkumné sondě se projevila pouze u jednoho respondenta z nejstarší věkové skupiny.

Závěr

V této práci jsme popsali současný stav chodského nářečí ve vesnici Postřekov na základě analýz rozhovorů s respondenty a porovnáním těchto nahrávek s odbornou literaturou. Takto jsme nastínili současný stav chodského dialektu po stránce fonetické, morfologické a lexikální.

Hypotéza byla potvrzena, neboť bylo zjištěno, že u mladší generace se nářečí téměř neobjevuje, avšak u nejstarší generace je stále aktivně užívané, byť už se u ní vyskytuje pouze malé procento výše popsaných změn. Mnoho rysů chodského nářečí popsaných v teoretické části již v nahrávkách nebylo zaznamenáno vůbec, některé jen ojediněle. Je zde však jeden rys – palatalizovaná výslovnost dlouhé samohlásky *ä* – který je téměř ve všech generacích stejně prominentní.

Dochází také k nivelizaci tohoto dialektu s obecnou češtinou – v mluvě většiny respondentů jde spíše o obecnou češtinu doplněnou dialektickými prvky. Čím mladší generace, tím větší výskyt obecné češtiny v poměru k rysům chodského nářečí.

Porovnali jsme odbornou literaturu, týkající se tohoto tématu, a vyloučili z ní znaky obecné češtiny.

Výsledky této práce byly také porovnány s výzkumem Aleny Jaklové; z tohoto srovnání vyplývá, že každý jev mizí jinou rychlostí; zatímco třeba délka v nominativu plurálu maskulin se pořád objevuje u všech generací, zájmeno *náše* a *náši* ve své mluvě používají už jen dva respondenti nejstarší generace.

Po lexikální stránce však dialektu dramaticky ubylo; v současné době se nejčastěji používá v tematickém okruhu tradičních jídel a v mluvě občanů Postřekova se objevují specifická zájmena a příslovce.

Praktická část této práce by se dala v budoucnu rozšířit o analýzy více respondentů v každé skupině, což by mohlo zvýšit přesnost výzkumné sondy. Nahrávky by mohly být pořizovány částečně tajně, např. po zdánlivém vypnutí diktafonu, jelikož respondenti na nahrávání nereagovali příliš pozitivně.

V analýzách se projevíly určité sociolingvistické faktory; mimo věk, na kterém je založeno rozdělení do skupin, to bylo zaměstnání (dialekt je spjat se zemědělstvím), vzdělání, čas strávený mimo rodnou vesnici a původ rodičů respondenta.

Seznam použité literatury

BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas IV*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-86496-81-8.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. Vysokoškolské učebnice (Státní pedagogické nakladatelství).

Český jazykový atlas: dotazník pro výzkum českých nářečí. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV (Dialektologická komise), 1965.

FRIŠ, František – VOLFÍK, Václav. *Historie obce Postřekov: 1325-2013 : 688 let*. Postřekov: Obecní úřad Postřekov, 2013.

HAVRÁNEK, B. Nářečí česká. In *Československá vlastivěda 3 (Jazyk)*, 1934, 84–216.

HOLUB, Zbyněk, Helena CHÝLOVÁ a Marta ULRYCHOVÁ. Úvod. JINDŘICH, Jindřich. *Chodský slovník*. Plzeň: SVK Plzeňského kraje, 2007, 6 - 12. ISBN 978-80-86944-17-3.

HRUŠKA, Jan František. O hláskosloví chodském. *Listy filologické*. Praha: Tiskem dra. Edvarda Grégra, 1891, **18.**, str. 30 - 58.

HRUŠKA, Jan František. *Dialektický slovník chodský*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1907. Archiv pro lexikografii a dialektologii. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/search/handle/uuid:05283a23-f234-49a0-9290-cc7af44b38ab>

HRUŠKA, Jan František. Dialektický slovník chodský. *Naše řeč*. 1922, **6**(9), 278 – 279

JAKLOVÁ, Alena. K současnému stavu chodského nářečí z hlediska sociolingvistického I. *Naše řeč*. 1997, **80**(2), 64 - 72.

JINDŘICH, Jindřich. *Chodský slovník*. Plzeň: SVK Plzeňského kraje, 2007. ISBN 978-80-86944-17-3.

KLIMEŠ, Lumír - ZAPLETAL, Jaroslav. *Západočeská vlastivěda. Sv. 2. Jazyk*. Lumír Klimeš, Jaroslav Zapletal. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1992. 269 s., tab., mp. ISBN:80-7088-059-7

MAUR, Eduard. *Kozina a Lomikar*. Praha: Melantrich, 1989, 40 s. Slovo k historii, 20.

Pravidla pro vědecký přepis dialektických zápisů českých a slovenských. Praha: Česká akademie věd a umění v Praze (Dialektologická komise), 1951.

PROCHÁZKA, Zdeněk. *Domažlicko a Kdyňsko*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 1996. Historicko-turistický průvodce. ISBN 80-901122-5-0.

REINIGEROVÁ, Helena. *Z historie a současnosti chodské obce Postřekova*. Postřekov: Obecní úřad, 2000. 42 s.

RUBÍN, Antonín. K ukončení výzkumu tradičních nářečí pro Český jazykový atlas. *Naše řeč*. 1993, **56**(1), 35 - 39.

SGALL, Petr a Jiří HRONEK. *Čeština bez příkras*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2459-4.

VORÁČ, Jaroslav. *Česká nářečí jihozápadní: studie jazykově zeměpisná. Část 2*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1976. Česká nářečí.